БАРЫ ДА УЬЛКЕЛЕНИ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БИРЛЕШИГИЗ!

1918-нчи йылны апрель айындан башлап чыгъарыла

ЛЕНИН ЁЛУ

СОНГУГЮН 17 ФЕВРАЛЬ 1990

№ 21 (10507)

Багъасы 3 капек

КПСС-ни ОБКОМУНУ, ДАГЪЫСТАН АССР-ни ОЬР СОВЕТИНИ ВА МИНИСТРЛЕР СОВЕТИНИ ОРГАНЫ

ОРГАН ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ДАГЕСТАНСКОЙ АССР

ЛЕНИНСКИЙ ПУТЬ

Бугюнгю номерде партияны XXVIII съездине КПСС-ни ЦК-сыны платформасыны проекти печать этиле. Проект КПСС-ни ЦК-сыны февраль (1990 йыл) Пленумунда арагъа салынып ойлашылгъан ва Пленумну ортакъчыларыны янындан этилген замечаниелерден сонг арив гёрюлген. Оьзюню кюрчюсюнде инсанлыкъны ва демократияны принциплери салынгъан социализмни янгы концепциясы партиягъа, бютюн совет халкъгъа арагъа салып ойлашмакъ учун таклиф этиле.

КПСС-ни ЦК-сыны февраль (1990 йыл) Пленуму арив гёрген проект

ИНСАНЛЫКЪ, ДЕМОКРАТ СОЦИАЛИЗМГЕ

(Партияны XXVIII съездине КПСС-ни ЦК-сыны Платформасы)

Партия уьлкени янгыртып къурувгъа чакъыргъандан берли оьтген заман шо ёлну тергев ва сынав болуп токътады. Гёчюв девюрню аслу натижасы — жамиятны ругь ва политика якъдан эркин болуву. Эркинликни, демократлаштырывну ва аянлыкъны гьалларында адамлар ватандашлыкъ ва милли менлигин къазанды, пачалыкъны ишлерин оьзлени къолларына ала.

Зор уллу уьлкени, 300 миллионгъа ювукъ адамны яшавундагъы гертиден де девюрлеге тенг бурулув простой ва тынч болмажагъын биз биле эдик.

Герти, янгыртып къурув кёп санавдагъы четимликлер булан узатыла. Экономиканы, социальный ва миллиара аралыкъланы тармагъындагъы, жамиятны ругь яшавундагъы он йылланы узагъында жыйылгъан масъалалар ачыкъгъа чыкъды. Шону булан бирге масъалаланы четимлиги, тарыкълы тюрлениvлени оьлчевлери башлапгъы вакътилерде гёз алгъа гелтирме болагъанындан эсе хыйлы къадарда кёп болув чыкъды. Реформаланы оьзлени яшавгъа чыгъарывну барышында ёлгъа йиберилген янгылышлар ва хаталар да шогъар къошулду.

Герти гьал шолай. Шо йылланы боюнда топлангъан бютюн сынав — позитивный ва терс сынав — булай къатты кюйде айтмагъа имканлыкъ бере: янгыртып къурувну гьакъыллы альтернативасы ёкъ. Шо — къыйын ва къайгъылы буса да, тек адамланы лайыкълы яшав булан таъмин этмеге, бизин уллу уьлкебизни къудратын яшавгъа чыгъармагъа болагъан герти ёл. Шо ёл булан, бизин жамиятыбызны артгъа къайтармагъа яда шону ватандаш къаршы турувлагъа тебермеге сюеген гючлеге къаршы иш гёре туруп, къоччакъ ва давамлы кюйде бармагъа тарыкъ.

Гьали лап да аслу масъала — башлангъан тюрленивлени чалтлыгъы, четим социальный-экономика ва политика масъалаланы чечивню чалтлашдырыв. Биз хозяйствону юрютювню ва иш юрютювню алдагъы системасы бир къадар иш гёрмейген, янгы механизмлер буса гьали де толу гючю булан ишлеме башламагъан дазугъа гелип токътагъанбыз. Шо гёчювюл гьал ёрукъсузлукъну белгилери, иш юрютювю осаллашыву булан узатыла, гьакъылларда англавсузлукъну тувдура. Эгер шо созулса, шо халкъ учун мекенли кюйдеги четимли натижалагъа гелтирмеге болажакъ.

Шондан чыкъмагъа бир ёл бар — [illegible] кюйде иш гёрмек, белгиленген реформаланы бек къаст этип юрютмек.

Таклиф этилеген платформа оьзюн съезд бегетген сонг, партияны янгы Программасын онгаргъанча, коммунистлени ишини принциплери кюрчюсю, гёчювню девюрюню шартларында политика белгилени системасы болмагъа герек.

[illegible]

...пешемей буса, шо заман герти кюрчюден магърюм къала. Тарихи англавлулукъ, Ватанын сююв, бизин шартларыбызда интернационализмден тышда къабул этилмейген патриотизм, — халкъны савлугъуну ва яшамагъа болагъанлыгъыны белгилери.

Гележекни юзюн, гьатта бизден янгыз бир нече он йыллар булан айрылагъанын да, мекенли, бары да гесеклерине гёре суратламагъа бажарылмай. Бир зат ачыкъ: шо демократияны шартларында, къудратлы культура ва илму-техника прогрессни кюрчюсюнде яратылажакъ бютюнлей башгъа жамият болажакъ. Шо бизин уьлкебизни халкъларыны ва бютюн инсанланы адамлыкъ байлыкъларына кюрчюленежек. Цивилизацияны ва табиатны бирлигин англагъан, оьзюнде адам тарихни оьз мурады болуп токътажакъ жамият. Гележекдеги жамият къурумну бу белгилери социальный якъдан эркин болув учун халкъланы загьматында ва ябушувунда ачыкълыкъны тапгъан башлапгъы социальный идеяланы маънасын ачыкъ кюйде гёрсете.

Социалист тангълавгъа ва Октябрни идеяларына берилгенлик бизин учун къатты кюйде къала: гьакимлик — Советлеге, фабриклер — ишчилеге, топуракъ — сабанчылагъа, парахатлыкъ — халкълагъа, эркин кюйде оьзлер оьзлени белгилев — миллетлеге. Эсли наслуланы ругь гючю ва къоччакълыгъы, оланы Ватан учун берилгенлиги, къагьрулу сынавланы йылларында оланы къурбан болувларыны гьакъындагъы ачыкъ эсделик бизин булан.

Социальный адилликни идеясы бизин булан. Шо тарихи унутулгъанлыкъдан он миллионлар булангъы адамланы гётерди ва бизин пачалыгъыбызны къудратлы дюнья пачалыгъына айландыргъан ишлеге оланы ругьландырды. Совет уьлке инсанланы фашист къулчулукъдан къутгъарывда агьамиятлы роль ойнады, оьзлени милли азатлыгъы учунгъу ябушувунда кёбюсю халкъланы аркъа таяву болуп токътады, дюнья илмугъа, техникагъа, культурагъа кёп уллу ва оьтесиз гьайран къошум этди.

Загьматгъа, пенсия булан таъмин этивге, гьавайын билим алывгъа ва савлукъ сакълавгъа, биринчилей совет топурагъында яратылгъан оьзге социальный яхшылыкълагъа ихтияр гьар къайсы оьсген жамиятны байлыгъы болуп токътады. Шону гьакъында унутмакъ, гьакъыкъатгъа гьюрметсиз янашывгъа ёл къоюв социалист идеалгъа оьзлени къасталарында зор уллу игитликни ва берилгенликни гёрсетгенлеге гьюрметсиз янашывгъа ёл бермек болур эди.

Янгыртып къурувчу ойну ва [illegible]

...уллу агьамият бере.

Партия **совет адамланы экономика ва социальный ихтиярларын** беклешдиривге ва оьсдюрювге, оланы яшавлукъ гьалын яхшылашдырывгъа бакъгъан якъда къаныгъывлу кюйде къаст этежек. Шо тармакъдагъы оьзюню къастларын ол тёбендеги масъалаларда бирлешдире:

— халкъны кёп болувун ва бир ерден бир ерге гёчювню ишлерин ёрукълашдырывну таъмин этеген умуми пачалыкъ **демография политиканы** онгарыв ва закон ёлунда токъташдырыв;

— КПСС-ни XXVII съезди белгилеген ва 2000-нчи йылгъа гьар совет агьлюню айрыча квартир яда онгача уьй булан таъмин этмекни мурадын салгъан **яшавлукъ уьйлени программасын** кютюв. Шо пачалыкъны, предприятиелени, кооперативлени, халкъны маяларыны, онгайлы кредитлени гьисабына яшавлукъ уьйлени къурувну чалтлыгъын оьсдюрювню ва сан янын мекенли кюйде яхшылашдырывну талап этежек; уьйлени пайлавгъа байлавлу жамият контролюн гючлендирив; шагьарланы ва юртланы комплекс къайдада оьсдюрюв, инсанлыкъ архитектурасы;

— савлукъ сакълавгъа акъча гёрсетивню бир къадар артдырыв ва шо муратлагъа предприятиелени, тармакъланы, республикаланы, ерли Советлени ресурсларын толу кюйде къуршавну гьисабына **медицина къуллукъларын кютювню** камиллешдиривню ёлу булан савлукъ сакълавгъа ихтиярны таъмин этив;

— **яшавну табии ерин сакълавну,** табии ресурсланы пайдалы кюйде къоллавну гарантияларын гючлендирив; уьлкени, союз ва автоном республикаланы узакъ болжаллы пачалыкъ экология проограммаларын, шолай да айлана якъны якълавну гьакъындагъы законланы къабул этив; табиатны якълавну ишлери булан машгъул болгъан органланы къурулушун ва чалышывун камиллешдирив;

— **билим беривню, охув ишлени ва культураны** бары да тармагъын оьсдюрюв, шо муратлагъа мая салывланы артдырыв; охутувну ва специалистлени гьазирлевню сан янын яхшылашдырыв; учителни абурун артдырыв; идеяланы ва пагьмуланы бир-бири булан тартышывун къыйматлав, ругь тармагъында администрациялашдырывну ва группа муратланы монополиясын тайдырыв; культура ва ругь варислигине, тарихи эсделиклеге [illegible]; [illegible] культураны оьсдюрювню муратларына байлавлу гьар тюрлю жамиятны [illegible] ва садагъалавны якълав; тыш уьлкелер булангъы ругь байлыкъланы генг ва эркин кюйде алышдырыв.

[illegible]

СССР-ни Оьр Советини сессиясында

Янгыртывну гючю булан

Сессияланы арасындагъы бёлюнюв ял алывну заманы болмай, шо депутат ишни башгъа бир формасы бола. Оьтген «парламент каникуллланы» вакътисинде СССР-ни халкъ депутатлары айрокъда тындырыкълы кюйде чалышдылар: бизин парламентибизни комитетлеринде ва комиссияларында бир нече бек агьамиятлы законпроектлени айланасында гючлю эришивлюклер юрюлдю. Шоланы СССР-ни Оьр Советини уьчюнчю сессиясында арагъа салып ойлашмагъа тарыкъ эди.

Белгиленгени йимик, сессия 14-нчю февралда эртен сагьат 10-нда Кремлде Союз Советини ва Миллетлер Советини бирликдеги жыйыны булан ачылды. Шо гьалиги девюрню башгъалыкълары булан тувулунгъан иш юрютювчю гьалларда башланды. Сессияны ача туруп, СССР-ни Оьр Советини Председатели **М. С. Горбачёв** шону гьакъында депутатланы эсине салды. (М. С. Горбачёвну сёйлевю печатда чыгъажакъ).

Депутатланы бирисини таклифи булан сессия Закавказьеде болгъан агьвалатланы заманында гечингенлени эсделигине бир минутну узагъында эретуруп гьюрмет этдилер.

Сессияны ишини ёругъу нечик болмагъа ва гюнлюк низамгъа нени къошмагъа герек — шогъар байлавлу болуп, [illegible] седателини биринчи заместители *А. И. Лукьянов* таклиф этип берди.

Шо таклифлени кюрчюсю- [illegible]

Гюнлюк низамгъа элли масъаланы къошмакъ таклиф этиле, шоланы отузу — биринчи гезикде къарамакъ учун. Шоланы бир нече аслу группалагъа бирлешдирмеге де бола. Шолар инг башлап конституция оьсювюню, уьлкени Аслу Законуну бир-бир агьамиятлы положениелерин алышдырывну, экономика реформаны яшавгъа чыгъарывну агьамиятлы масъалалары, социальный политиканы масъалалары, Совет Федерацияны ва миллиара аралыкъланы камиллешдиривню масъалалары, политика реформаны, правовой реформаны масъалалары ва ахырда да къурумчулукъ масъалалар.

Шоланы арасындан айры-айры масъалалагъа къарамакъ учун СССР-ни Оьр Советини Президиуму СССР-ни Халкъ депутатларыны гезиксиз уьчюнчю съездин чакъырмакъны гьакъында таклиф берди.

Сонг А. И. Лукьянов сессияны къаравуна берилген, законланы проектлерини уьстюнде ишлевню барышыны гьакъында тындырыкълы кюйде айтды.

Депутатлар гюнлюк низамгъа байлавлу таклифлеге тергев берип тынглады. Гюнлюк низамны къурув гючлю кюйдеги эришивлюклени шартларында юрюлдю ва тюрлю-тюрлю пикруланы ачыкъ этди.

Сессия оьзюн оьтгерив СССР-ни Конституциясына [illegible] ва [illegible] къошувлар этмек, шо санда уьлкеде демократ президент гьакимлигин токътатдырмакъны тарыкълыгъы сайлы [illegible]

Гьали лап да аслу масъала — башлангъан тюрленивлени чалтлыгъы, четим социальный-экономика ва политика масъалаланы чечивню чалтлашдырыв. Биз хозяйствону юрютювню ва иш юрютювню алдагъы системасы бир къадар иш гёрмейген, янгы механизмлер буса гьали де толу гючю булан ишлеме башламагъан дазугъа гелип токътагъанбыз. Шо гёчювюл гьал ёрукъсузлукъну белгилери, иш юрютювню осаллашыву булан узатыла. гьакъылларда англавсузлукъну тувдура. Эгер шо созулса, шо халкъ учун мекенли кюйдеги четимли натижалагъа гелтирмеге болажакъ.

Шондан чыкъмагъа бир ёл бар — къатты кюйде иш гёрмек, белгиленген реформаланы бек къаст этип юрютмек.

Таклиф этилеген платформа оьзюн съезд бегетген сонг, партияны янгы Программасын онгаргъанча, коммунистлени ишини принципли кюрчюсю, гёчювню девюрюню шартларында политика белгилени системасы болмагъа герек.

I. Янгыртып къурувну маънасы недир, партияны идея-политика хазнасында нени къатты кюйде гери урмагъа ва нени сакъламагъа герек

Биз инг башлап социалист принциплер булан къыйышмагъа болмайгъан авторитарный-бюрократ системадан айрылабыз. Бизин идеалыбыз — инсанлыкъ, демократ социализм.

Революциячы тюрленивлени ёлуна тюшюп, шо муратгъа багъып юрюме бизге пуршавлукъ этген оьзюбюзден алдагъы девюрню югюн къайтып гелмейген кюйде ташламагъа тарыкъ болажакъ.

Марксны, Энгельсни, Ленинни материалист къаравларыны ва диалектика методологиясыны яратывчу ругьуна аминлигибизни токъташдыра, шондан ёлбашчылыкъ ала туруп, биз идеология англавсузлукъну, догматизмни ва башгъа къаравлагъа ва идеялагъа чыдамсызлыкъны къатты кюйде ташлайбыз.

Ишчи классны, бары да загьматчыланы позицияларында къала туруп, биз шону булан бирче умумихалкъ ва умуминсанлыкъ байлыкълагъа къаршы салынагъан енгил класс янашывун гери урабыз.

Биз социалист есилгине уьстденсув къаравну ва малкъыча аралыкъланы сансымайгъанлыкъны, адамны ят гёрювюн тувдургъан, огъар оьзюню имканлыкъларын ва табии бажарывлулугъун пайдаландырмагъа къоймайгъан иш юрютювню ва хозяйствону юрютювню гьар тюрлю формаларын ва къайдаларын гери урабыз.

Табиатны дазусуз эксплуатация этивню объектине йимик къаравну башлапгъы индустриялашдырывну девюрюнден варислике къалгъан янашывун гери урабыз.

Халкъланы культура-тарихи байлыкъларына, уьлкени топлангъан гьакъыл капиталына писиревсюз кюйде янашывну айыплайбыз.

Загьматчыланы оьзге партияларына, шо санавда уьлкелени ва халкъланы прогрессивный оьсювюне оьзлени къошумун этеген социал-демократ партиялагъа бакъгъан якъдан терс догматика янашывланы гери урабыз.

Биз булай затдан ёлбашчылыкъ алабыз: уьлкелени даим оьсеген герти бир-бири булангъы байлавлукълары ва танглавну эркинлигин сакълайгъан гьар тюрлю жамиятлар бир-бири булан байлавлукъда иш гёреген сав дюньяны яратылыву янгы девюрню кюрчю белгиси болуп токътай.

КПСС сталинщина яратгъан, социалист принциплени гери урувну натижасы болгъан ва оьзюню уьлкесини, бютюн инсанланы оьсювюне партияны ва халкъны герти къошуму гьисапланагъан бары да затланы бизин оьтген девюрюбюзде мекенли кюйде айырып билмекни принцип якъдан агьамиятлы гьисаплай.

Оьтген девюрню идеализациялашдырыв, бизин тарихибизни къайгъылы якъларына гьакъында толу ва къагърулу гертиликни билмеге сюймейгенлик йимик, бизин тарихи варислигибиздеги герти кюйдеги уллу ва къыйматлы затланы барын да бузуп тайдырмагъа къаст этивлер де бир йимик къоркъунчлу. Совет адамланы загьматыны ва ябушувуну варислик байлавлугъун уьзмеге ярамай.

Социалистче оьсюв идеалсыз бажарылмай. Шо буса, оьзюню гезигинде, адамлар оьзлени тарихин унута яда буса

...агьамиятлы роль ойнады, оьзлени милли азатлыгъы учунгъу ябушувунда кёбюсю халкъланы аркъа таяву болуп токътады, дюнья илмугъа, техникагъа, культурагъа кёп уллу ва оьтесиз гьайран къошум этди.

Загьматгъа, пенсия булан таъмин этивге, гьавайын билим алывгъа ва савлукъ сакълавгъа, биринчилей совет топурагъында яратылгъан оьзге социальный яхшылыкълагъа ихтияр гьар къайсы оьсген жамиятны байлыгъы болуп токътады. Шону гьакъында унутмакъ, гьакъыкъатгъа гьюрметсиз янашывгъа ёл къоюв социалист идеалгъа оьзлени къастларында зор уллу игитликни ва берилгенликни гёрсетгенлеге гьюрметсиз янашывгъа ёл бермек болур эди.

Янгыртып къурувчу ойну ва къылыкъны кюрчю пунктлары муна шолай.

II. Партияны политикасыны аслу тергевюнде—адам

Партия оьзюню аслу мурадын гьакъыкъатда адамны жамият оьсювюню центрына салмакъда, огъар яшаву ва загьматны, социальный адилликни, политика эркинликни, адамны бары да якъдан оьсювюне ва ругь якъдан чечекленивюне имканлыкъланы таъмин этмекде гёре. Жамиятны оьсювю муна шону булан белгиленмеге герек.

КПСС **ватандашланы ихтиярларын ва эркинликлерин сакълавну ихтияр гарантияларын чалт кюйде онгарывну яны.** Оьзюню оьз эркинлигин аслу яшавлукъ къыймат гьисаплавмакъ ва ватандашланы ихтиярларыны бютюн комплексин таъмин этивге багъып къатты кюйде бурулув — янгыртып къурувну бек агьамиятлы уьстюнлюгю. Гьали энни шо ихтиярланы беклешдирме, шоланы тюбюне мугькам материал, юридический ва политика кюрчю салма тарыкъ.

Партия якълажакъ:

— **адамны ва ватандашны менлигини,** инамлы закон ёлунда якъланывун, ону яшавлукъ уьюню ва малыны тийисмеслигин, кагъыз юрютювню ва телефон сёйлевлерини яшыртгъынлыгъын;

— загьмат гьакъны загьматны санаву ва сан яны булан къыйышывлу этип таъмин этивню де къошуп, ону ахырынчы натижаларына гёре **загьматгъа ихтиярны** яшавгъа чыгъарывну гарантияларын беклешдиривню; ишге къуршалывну якълавну, кадрланы гьазирлевню ва янгыдан гьазирлевню, оьзюню касбусун яда ишини ерин алышдырма борчлу болгъанланы тарыкълы материал якъдан якълавну амалгъа гелтиривню; ватандашланы политика ихтиярларын оьсдюрювню ва беклешдиривню; жамиятны ва пачалыкъны ишлерин юрютювде ортакъчылыкъ этивню, сёзню, печатны, митинглени ва демонстрацияланы эркинлигин, жамият къурумлагъа бирлешивлени. Шону булан бирге ихтиярланы ёргъу, совет законланы талапларын къатты кюйде сакъламагъа тарыкъ;

— **яратывчулукъну эркинлигин** ва пагьмугъа милли байлыкъгъа йимик янашывну. Культураны тармагъында кёп тюрлюлюкню бары да чаралар булан якълай туруп, партия шо бир вакътини ичинде адамлыкъ критерийлени якълажакъ, жамиятны псевдокультурадан сакълажакъ. Социализмге культурагъа коммерция къайдада янашыв къыйышмай;

— ругь тармакъда адамны эркин кюйде оьз-оьзюн белгилевню, **намусну ва дин юрютювню эркинлигин.** Оьзюню дюньягъа къарав позицияларындан отказ этмейли, партия атеистлени ва динге инанагъанланы арасындагъы сёйлешивлени теренлешдирежек, адамланы арасындагъы бир-бирин англайгъанлыкъгъа оьзюню къошумун эте туруп, бары да килисалар законланы дазуларында эркин кюйде иш гёрмек учун имканлыкъларын болдурувну ёлун давам этежек;

— ватандашланы ихтиярларын якълавда судланы ролюн артдырывну, ихтиярланы якълав чалышывну юрютеген жамият-пачалыкъ комиссияланы яратывну.

КПСС ювукъ заманны ичинде печатны ва массовый информацияны оьзге къуралларыны гьакъындагъы, намусну ва дин бирлешивлени эркинлигини гьакъындагъы, ватандашланы жамият бирлешивлерини гьакъындагъы, СССР-ден гетивню ва СССР-ге геливню ёругъуну гьакъындагъы, СССР-ни ватандашлыгъыны гьакъындагъы, СССР-ни халкъларыны тиллерини гьакъындагъы **законланы** ва ватандашланы политика ва оьз ихтиярларын таъмин этмеге болушлукъ этеген оьзге закон актланы къабул этивге кёп

...якълавну ишлери булан машгъул болгъан органланы къурулушун ва чалышывун камиллешдирив;

— **билим беривню, охув ишлени ва культураны** бары да тармагъын оьсдюрюв, шо муратлагъа мая салывланы артдырыв; охутувну ва специалистлени гьазирлевню сан яныи яхшылашдырыв; учителни абурун артдырыв; идеяланы ва пагьмуланы бир-бири булан тартышывун къыйматлав, ругь тармагъында администрациялашдырывну ва группа муратланы монополиясын тайдырыв; культура ва ругь варислигине, тарихи эсделиклеге аявлап янашыв; билим беривню ва культураны оьсдюрювню муратларына байлавлу гьар тюрлю жамият сиптечиликлени ва садагъаланы якълав; тыш уьлкелер булангъы ругь байлыкъланы генг ва эркин кюйде алышдырыв.

Янгыртып къурувну стратегиясы бизин жамиятыбызны сан яндан янгы гьалына етишивню къудратлы фактору гьисапда **илмуну ролюн ва ону натижаларын пайдаландырывну** теренден англавгъа кюрчюленген. Уьлкени яратывчу гючлерин оьсдюрюв ва пайдаландырыв мугькам закон кюрчюге асасланма герек. Гьакъыл есилгин асувлу кюйде сакълавну таъмин этмек агьамиятлы. Партия оьр охув ожакъланы, академия ва тармакъ илму идараланы онгачалыгъыны, оланы къурулушларыны тюрлюлюгюню яны.

КПСС-ни экономика политикасында **жамиятны биринчи гезикли кёмегине ва якълавуна харлы болгъан халкъны социальный къатлавларыны ва группаларыны гьакъында гьай этив** аслу ерни тута.

КПСС якълай:

— **къатынгишилени** загьматыны ва яшавуну шартларын яхшылашдырывгъа байлавлу уллу чараланы оьтгеривню, шогъар олагъа къысгъартылгъан иш гюнге, онгайлы графикге гёре ишге ихтияр беривню, иш тапгъынчагъы отпусканы болжалын артдырывну ва яшгъа къаравгъа байлавлу отпусканы, предприятиелени гьисабына тёленеген кёп яшлы ва янгыз аналагъа берилеген отпускаланы болжалын артдырывну; отпускагъа ва сав этивге акъча къошумланы токъташдырывну; къатынлар учун сан янлы малланы чыгъарывну ва къуллукъланы айрыча чалт оьсдюрювню; оланы авур ва савлугъу учун зараллы ишлерден эркин этивню. Партия политика реформаны оьлчевлеринде къатынгишилени ёлбашчы ишлеге бир хыйлы генг кюйде гёрсетивню болдурмагъа къаст этежек.

— **яшланы** гьакъында гьай этивню къатты кюйде яхшылашдырывну, яшланы идараларын къурувгъа ва ишлерини сан янын яхшылашдырывгъа маяланы артдырывну; яшлар учун мал чыгъарывну генглешдиривню; яшланы оьлювюн кемитивге байлавлу чараланы артгъа салмайлы яшавгъа чыгъарывну;

— асувлу яшоьрюмлени политикасын онгарывну ва яшавгъа чыгъарывну; **яш наслуну** пагьмуларын яшавгъа чыгъармакъ ва талапларын кютмек учун генг имканлыкъланы ачывну, жамиятны политика, хозяйство ва культура яшавунда ону толу ихтиярлы кюйдеги ортакъчылыкъ этивне болушлукъ этивню; яшоьрюмлени гьаракатын, комсомолну, студент ва оьзге къурумланы янгыртывну, оланы сиптечиликлерин, онгачалыкъгъа бакъгъан якъдагъы даим оьсеген къастларын якълавну;

— **давну ва загьматны сакъатларыны, ветеранларыны** гьалын яхшылашдырывну; СССР-ни ватандашларын пенсия булан таъмин этивню гьакъындагъы янгы законну къабул этивню ва ювукъ бешйыллыкъда давну ва загьматны бары да сакъатларын ва ветеранларын, оьлген асгер къуллукъчуланы агьлюлерин айрыча квартирлер булан таъмин этивню хас программасын онгарывну; ветеранланы ва сакъатланы хас талапларына бакъдырылгъан малланы чыгъарывну артдырывну, медицина якъдан къуллукъларын кютювню гьакъындагъы къарарланы кютювню; багъаланы оьсювю байлавлу болуп пенсияланы ва пособиелени артдырывну; пенсияланы оьлчевлеринден байлавлу болмайлы, толу загьмат гьакъ алывну ихтиярын беривню.

Ватандашланы ихтиярлары ва эркинликлери оланы ватандашлыкъ борчларындан айрылмайгъанлыгъына коммунистлер тюшюнгенлер. Партия жамиятда загьматгъа, законлагъа ва законланы юрютювге гьюрмет этивню, социалист Ватанын якълавгъа гьазирлигин токъташдырывну, намуслулукъ ва адамлыкъ, яхшылыкъ ва жаны авруйгъанлыкъ.

(Арты 2-нчи бетде).

...лифи булан сессия Закавказьеде болгъан агьвалатланы заманында гечингенлени эсделигине бир минутну узагъында эретуруп гьюрмет этдилер.

Сессияны ишини ёругъу нечик болмагъа ва гюнлюк низамгъа нени къошмагъа герек — шогъар байлавлу болуп, СССР-ни Оьр Советини председателини биринчи заместители **А. И. Луньянов** таклифлер берди.

Шо таклифлени кюрчюсюне, деди ол, биринчи гезикде Халкъ депутатларыны акынчи съездини тапшурувларыны, комитетлени ва комиссияланы пикруларын, шолай да Оьр Советге халкъ депутатлардан, загьмат коллективлерден ва ватандашлардан гелген таклиф салына.

...кюйде айтды.

Депутатлар гюнлюк низамгъа байлавлу таклифлеге тергев берип тынглады. Гюнлюк низамны къурув гючлю кюйдеги эришивлюклени шартларында юрюлдю ва тюрлю тюрлю пикруланы ачыкъ этди.

Сессия оьзюн оьтгерве СССР-ни Конституциясына бир тюрлю алышынывлар ва къошумлар этмеге, шо санавда уьлкеде демократ президент гьакимлигин токъташдырмакъны тарыкълылыгъы саялы СССР-ни Халкъ депутатларыны гезикси съездин чакъырмакъны гьакъындагъы масъаланы гюнлюк низамгъа къошмагъа токъташды.

СССР-ни Оьр Советини уьчюнчю сессиясы оьз ишин давам эте.

(ТАСС).

1990
4
МАРТ

Сайлавланы гюню

Депутатгъа кандидат булан ёлугъув

Артдагъы гюнлер Янгигентни халкъы РСФСР-ге депутатлыкъгъа кандидат Нариман Абдулхаликъович Алиев булан ёлугъув оьтгерди. Юртун культура уьюне хоншу юртлардан да адамлар гелген эди. Жыйынны ерли совхозну директору Ёлдаш Абдуллаев ачды ва Н. Алиевни инанылгъан адамы Каймаразовгъа сёз берди. Ёлдаш Каймаразов Н. Алиевни биографиясын айтды, ону иши ва яшаву гьакъда хабарлады.

Нариман Алиевни бизин юртлулар кёпден берли таный. Ол хоншу юртда тувгъан буса да, яш чагъында бизин юртда яшагъан. Уллу болгъанда да Янгигент булангъы байлавун уьзмеген.

Чыгъып сёйлеген загьматны ветераны Гьажиев, школаны директору Халыкъов ва совхозну бригадири жыйылгъанлагъа 4-нчю мартда Н. Алиев учун тавуш бермеге чакъырды.

Сонг Н. Алиевге сёз берилe. Ол оьзюн якълап сёйлегенлеге разилигин билдирди ва оьзюню сайлавланы алдындагъы платформасы булан таныш этди.

Гь. ИСАЕВ,
Янгикент.

Гьазирлик гёрюле

Ленин районну Къакъамахи юртунда 4-нчю мартда болажакъ сайлавлагъа гьазирлени ишлер генглеше. Мунда 400-ге ювукъ сайлавчу бар. 13 номерли агитпунктну заведующий Къ. Мугьажиров оьзюню ишин яхшы юрюте. Мундагъы 15 агитаторну дежурствосу токъташдырылгъан. Гьар агитаторгъа юртну бир бёлюгю булан ишлеме тапшурулгъан.

Юрт клубда депутатгъа кандидатлар КПСС-ни Ленин райкомуну биринчи секретары У. Насрутдинов, XXII партсъездни атындагъы колхозну председатели О. Османов ва юридический илмуланы доктору А. Халилов булан сайлавчуланы ёлугъувлары оьтгерилди. Кандидатлар сайлавчуланы тапшурувларын къабул этип, оьзлени платформалары булан оланы таныш да этдилер.

Агитаторлардан А. Атаев, Х. Ибашев ва Б. Къурбанов оьз борчларына намуслу кюйде янашалар.

У. БАГЬАВУТДИНОВ.
Къакъамахи.

ИНСАНЛЫКЪ, ДЕМОКРАТ СОЦИАЛИЗМГЕ

(Башы 1-нчи бетде).

къылыкъ якъдан оьзюне оьзю контроль болдургъанлыкъ ва намуслулукъ, адамлыкъ менлиги ва танглавну эркинлиги йимик бютюн инсанлыкъ байлыкъланы ихтияр ва къылыкъ гарантияларын яратывну уьстюнде къаныгъывлу кюйде ишлежек.

КПСС гьар къайсы законсуз онгайлыкълагъа ва пайдалагъа къаршы, шо ишде толу аянлыкъны яны. Коммунистни аты яда ёлбашчыны къуллугъу оьзлер гьар тюрлю онгайлыкъланы пайдаландырывда гьеч бир тюрлю артыкълыкълары бермей. Къуллукъ гьалындан пайдаланып этилеген терс ишлени тамурундан юлкъуп тайдырмагъа герек.

III. Асувлу план—базар экономика учун

Уьлкедеги экономика гьалны яхшылашдырыв муратда бары да даражалардагъы законлар чыгъарагъан ва кютеген органланы асувлу ишин болдурувгъа партия лап да артгъа салмагъа ярамайгъан масъалагъа йимик къарай. КПСС СССР-ни Министрлер Совети онгаргъан ва Халкъ депутатланы съездинде арив гёрюлген потребительск базарны ёрукълашдырывгъа, инг башлап бар акъчаны ва мал булан таъмин этивню арасындагъы бёлюнювню ёкъ этивге байлавлу чараланы системасын яшавгъа чыгъармагъа болушлукъ этежек. Къабул этилеген чараланы мекенли кюйдеги социальный маънасы болмагъа, биринчи гезикде халкъны тёбен даражада гьакъ алагъан къатлавларыны экономика гьалын яхшылашдырмагъа герек.

Халкъны сурсат булан таъмин этив лап да четим масъала кююнде къала. КПСС эт, сют, овощлар, топуракъчылыкъны ва гьайванчылыкъны оьзге продуктаалрын болдурувну оьсювюн чалтлашдырмакъ муратда **экономиканы аграрный бёлюгюн** чалт кюйде оьсдюрювню яны.

Топуракъда хозяйствону юрютювню бары да формаларын оьсдюрюв сурсат масъаланы чечивню кюрчюсю болуп токътамагъа герек — пачалыкъ, кооператив, онгача хозяйстволар, хозяйствону юрютювню тюрлю-тюрлю формаларыны — подряд, ижара, агьлю ва оьзге формаларыны бир кюйдеги имканлыкълары болмагъа герек. Юрт хозяйство производствону, продукцияны ишлетивню ва сакълавну материал-техника базасын беклешдирив, авлакъдан къапесеге ерли элтеген ёлда шону тас этивлени кемитив агьамиятлы ёл кююнде къала.

Янгыртып къурувну принципли масъалаларыны бириси — шагьарны ва юртну арасында социальный тенгликни яратыв. Къысгъа болжалланы ичинде юртдагъы гьалланы онгайлы кюйде къурулгъан уьйлер булан таъмин этивню, гьалиги яшавлукъну, ёллар къурувну ёрукълу этивню янгы имканлыкъларын яратмагъа тарыкъ болажакъ.

Халкъ къоллайгъан малланы чыгъарывну артыву бизин тергевюбюзню лап да ортасында болгъан кююнде къала. КПСС базарны таъмин этивде оьсювге етишмеге болагъан чараланы комплексин яшавгъа чыгъармагъа болушлукъ этежек.

Партия финанс якъдан яхшылашдырывну асувлу политикасыны яны, шогъар булай чаралар да къошула: аманат кассалагъа артдырылгъан процентден таба акъчаланы беривню якълайгъанлыкъ, страховой ишни оьсдюрюв, пачалыкъ заёмланы облигацияларын пайдалы шартларда ерлешдирив, яшавлукъ уьйлени сатыв, узакъ заман пайдаландырылагъан малланы гележекде сатып алывну гьисабына халкъны аванс тёлевлери, акцияланы ва оьзге къыйматлы кагъызланы сатыв. Кюрчюсюз гелимлени болувуна къаршы иш гёреген, тийишли маллар булан таъмин этмейген акъчаланы [illegible] чыгъарывгъа къаршы иш гёреген онгайлы экономика къураллар ва нормативлер тарыкълы болажакъ.

КПСС гьисап этеген кюйде, гьалиги ва гележекдеги социальный-экономика масъалаланы [illegible]

лап байлавлу масъалаланы центрлашдырылгъан ёлда ёрукълашдырмагъа тарыкъ.

КПСС булай затдан ёлбашчылыкъ ала: уьлкеге бирликдеги союз базары — толу кюйде ишлейген ва ёрукълашдырылагъан базар тарыкъ, шо производство имканлыкъланы ва къоллавланы ёрукълулугъун таъмин этивню ва якълавну даим иш гёреген механизми, гьакъ тёлеме болагъан талапны ва таклифни ёрукълу тенглигин болдурмагъа герек. Шо совет экономиканы дюнья хозяйство байлавлукълагъа къошувну, манатны конвертациялашдырывгъа гёчюрювню шарты да дюр.

Толу къыйматы булангъы базар хозяйствону къурмакъ учун, потребительск малланы, производство къуралланы, къыйматлы кагъызланы, инвестицияланы, валютаны, илму ахтарывланы базарларын онгармагъа герек. Финанс, акъча, кредит системаланы реформаларын оьтгеривню чалтлашдырмагъа герек.

Экономиканы базар ёрукълашдырывну къошувну аслу шарты — **багъаланы къурувну янгыртып къурув.** Багъаланы иш этип яратылгъан даражалары ва пропорциялары, бирлери учунгъу асувсуз дотациялар ва башгъалардан дыгъыжарсыз этеген чыгъарып алывлар хозяйствону юрютювге тюз тююл белгилени бере, шону асувлулугъун къыйматлавну бузукълашдыра, илму-техника якъдан артда къалывну сакълай, загьматны халкъара пайланывуну артыкълыкъларын къоллангъа пуршавлукъ эте.

Багъаланы артывуну агьамиятлы ёрукълашдырывчусу ва сакълайгъан фактору тыш уьлкели фирмаланы да къошуп, маллар чыгъарагъанланы конкуренциялары болмагъа тарыкъ. Шону учун законланы юрютювню ёругъунда производствону, сатыв-алывну, кредит къуллукъларын кютювню, страховой ишни демонополизациялашдырмагъа тарыкъ.

Партия потребительск секторну пайдасына **экономиканы структура якъдан янгыртып къурувну,** аз асуву булангъы ва кёп маялар харжлайгъан производстволаны кемитивге байлавлу чараланы, гючлени ва маяланы буссагьат ишлеп турагъан предприятиелени янгыртып къурувгъа топлашдырывну якълай. Пайдалы кюйде табиатны пайдаландырывну, ресурсланы аз харжлавну, хаммалны ва материалланы, загьматны харжларын экономия этивню, хозяйствону бузукълукълары булан ябушувну программаларын яшавгъа чыгъарывгъа тергевню гючлендирмеге герек болажакъ. Структура янгыртып къурувну процессине экономиканы оборона тармакъларыны конверсиясы тыгъыс кюйде къошулмагъа герек; шоланы оьр квалификациялы ва илму-техника къудратына асасланып, производствону гьалиги къуралларын ва халкъ къоллайгъан малланы чыгъарывну чалт кюйде артдырмагъа бола. Шо бир вакътини ичинде генглешген воспроизводство учунгъу ресурсланы гёз алгъа тутма герек, шоларсыз экономика якъдан оьсюв четимликлеге къаршылашажакъ.

Партия, экономика, экология ва социальный асувлулукъну гьисапгъа алып, **илму-техника прогрессин чалтлашдырывгъа,** шону уьстюнлюклерин жамият яшавуну бары да тармакъларына чалт кюйде гийиривге бакъдырылгъан къастланы бары да чаралар булан якълажакъ. Шоланы гючлю кюйде оьсдюрмек учун бары да тарыкълы затлар булан кюрчю ва прикладной ахтарывланы таъмин этив — пачалыкъны агьамиятлы гьай этив иши. Илмуну къурувну ва билимлени яйывну кёп тюрлю формаларына иш гёрмек учун генг имканлыкълар бермеге тарыкъ.

Табиатны якълав — адамны якълав. XX асруну ахырларында табиатны къутгъарыв Ерде яшавну сакълавну лап да агьамиятлы шартларыны бириси болуп токътады. Биз оьзюбюз де дюнья стандартланы гийирмеге, халкъара экология бирге иш гёрювде актив кюйде ортакъчылыкъ этмеге герекбиз. Табиатны сакълавну чараларына пешемейли яшашывну натижасында уьлкени бек чалт индустрия оьсювю экология балагьны бек [illegible]

лы вакиллигин таъмин этмек учун къаст эте, шолар гьалиге политика яшавуна тийишли даражада къуршалмагъан ва оьзлени пайдаларын сакъламакъ учун якълавгъа гьажатлы.

Демократия ва политика плюрализм. Бизин жамиятыбызны демократлашдырыв ватандашланы янгы жамият-политика бирлешивлерини яратылыву булан узатыла. Жамиятны оьсювю партияланы да тувулунувуну имканлыкъларын тайдырмай. Шоланы къурувну ёругъу закон булан белгиленежек ва къыйышывлу кюйде СССР-ни Конституциясында гёрсетилежек. Шо закон ёрукъда гючсюз этивлени, миллиара оьчлюкню ягъан, экстремист, конституциягъа къаршы мураталны юрютеген къурумланы ва гьаракатланы яратыв ва чалышыву гери урулмагъа тарыкъ.

КПСС монополиягъа етишмеге къаст этмей ва социалист жамиятын янгыртыв учун иш гёрегенлер булан политика сёйлешивлер юрютмеге ва бирге иш гёрмеге гьазир. Принципли планда бизин къаравубуз жамиятны демократиялашдырывну даражасы, пачалыкъ ва жамият институтланы къурувну ва иш юрютювню демократ хасиятыны, ватандашланы политикагъа къошулувуну, янгыртып къурувчу процессни давамлы кюйдеги оьсювюню агьамиятлы маънасында. Бугюн КПСС—жамиятны бары да чаралар булан демократиялашдыра туруп, бир вакътини ичинде уллу кёп юзлю уьлкени дазуларында сыкълашдырывчу рольну кютеген герти политика гюч.

Халкъ депутатланы Советлери. Алда токътагъан девюрню агьамиятлы масъалаларыны бириси — Советлер гертиден де халкъны къастларын давамлы кюйде исбатлайгъан ва оьзлени къолларында пачалыкъны ишлерин юрютювню йиплерин сакълайгъан толу гьакимликни органлары болмагъа тарыкъ. Шону учун оланы тийишли кюйдеги ихтиярлары, экономика якъдан онгачалыгъы болмагъа ва гючлю, бажарывлу депутат корпусуна кюрчюленмеге герек.

Политика реформаны ва иш юрютювню децентрлашдырыв тереннешген сайын КПСС оьзлени ишини оьзлер юрютеген жамиятланы къурулувуна ва оьсювюне болушлукъ этежек. Шо буса оьрде токътагъан органлагъа оьзлени кёбюсю гьали оперативный-хозяйство борчларындан арчылмагъа, союз ва автоном республиканы, регионланы, бютюн уьлкени оьлчевлеринде комплекс масъаланы чечивге къуршамагъа имканлы бережек.

Пачалыкъ гьакимлиги. КПСС гьисап этеген кюйде, иш юрютювню асувлулугъу учун гьакимлик борчланы — законлар чыгъарывну, кютювню пайлав иш юрютювню асувлулугъу учун агьамиятлы маънасы бар деп гьисап эте. Ленинни сёзлери булан айтгъанда, биз совет системаны артыкълыкъларын парламентаризмни пайдалары булан къыйышдырмагъа тарыкъбыз. Шогъар багъып биринчи абатлар алынгъан. Тек янгыртып къурувну сынаву пачалыкъ органланы жаваплылыгъын ва бажарывлулугъун бирден-бир мекенли бир айыр макъны тарыкълылыгъын исбат этди.

Ахырынчы гезикде СССР-ни Халкъ депутатларыны съездини ва Оьр Советини белгилевчю ролюну вакътисинде янгыртып къурувну политикасын яшавгъа чыгъарывну, къабул этилген къарарланы кютювню инамлы ва асувлу механизми тарыкъ. Гьакимликни янгы органларыны ишини сынаву гёрсетегени йимик, гьалиге шолай механизм къурулувну девюрюнде токътагъан. Жамиятда президентни юзюнде пачалыкъны башыны къуллугъун яратывну гьакъындагъы масъала баргъан сайын къаныгъывлу кюйде салына, шо СССР-ни Халкъ депутатларыны съездини алдында жаваплы ва тарыкълы гьакимлик полномочиеси булан таъмин этилмеге герек. Шону уьлкени ёрукълу кюйде оьсювюн якълавдагъы, янгыртып къурувгъа кёп къадарда ёрукълулукъну беривню ва шону артгъа багъып къайтмаслыгъыны гарантиясын беклешдиривню, законланы демократиялашдырывну ва ватандашланы аманлыгъын, СССР-ни пайдаларын якълавну ва бизин пачалыгъыбызны халкъара майданындагъы вакиллигини тарыкъ[illegible]

матын шону булан байлагъанланы намусуну кодексин бизин армиябызны макътавлу мердешлерине лайыкълы даражагъа гётермеге тарыкъ. Партия асгер къуллукъну абурун артдырывгъа, асгер къуллукъчуланы ва оланы агьлюлерини социальный якълангъанлыгъын ва яшавлукъ шартларын яхшылашдырмагъа къаст этежек.

Правовой пачалыкъ обороланы тармагъына герти политика ёлбашчылыгъын, военный ведомствону гьакимликни оьр органларыны контролюну тюбюнделигин, пачалыкъланы арасындагъы инамлыкъны етишилген даражасын гьисапгъа ала.

Оьзлерде топлангъан гючлени ватандаш производствода пайдаландырмакъ учун савутлу гючлер учун чыгъарылагъан техниканы сан янын тёбенлешдирме къоймайлы, партия промышленностну оборона тармакъларын конверсиялашдырывну программасын якълай.

Ич аманлыгъы. Пачалыкъ дазуланы сакълав, тыш уьлкелени разведкаларына къаршы иш гёрюв, совет конституция къурумну ва ватандашланы ихтиярларын якълав — шолар барысы да четим ва бир-бир гезиклерде къоркъунчлу борчланы кютеген дазу сакълавчу ва ич асгерлени гьакъында гьай этмеге бизин борчлу эте. Гьалиги шартларда жамият низамны сакълавну яшавда тарыкълы институтлары гьисапда къала туруп, ич ишлени ва пачалыкъ аманлыгъыны органларыны тергевюню тюбюнде къатты кюйде иш гёрмеге герек.

Правовой пачалыкъ ва оьз ишин оьзю юрютеген жамият. Партия булай затдан башчылыкъ ала: правовой пачалыкъны къурув — бир къадар узакъ процесс, шону узагъында пачалыкъ органланы тийишли структурасы, законланы сав системасы яратылажакъ, демократиягъа намартлыкъ этивлеге къаршы ва гюч этивлеге къаршы гарантиялагъа гьисапда къуллукъ этеген мердешлер топланажакъ. Правовой пачалыкъны болдурувда политика культураны оьсдюрювге уллу роль бериле. Бары да жамият процесслер экономика ва правовой къураллар булан ёрукълашдырылгъан чакъы, социализмни ва демократияны принциплери де шо къадар тюз ва инамлы кюйде яшавгъа чыгъарылажакъ, пачалыкъны янындан гюч этивге талаплылыкъ аста-аста кемижек. Оьзюню ишин оьзю юрютеген жамиятны яратыв халкъны гючлю яратывчу къудратын ачмагъа имканлыкъ бережек.

СССР-ни янгы Конституциясыны гьакъында. Бизин жамиятыбызны тернден янгыртыв Совет пачалыкъны янгы Аслу Законун болдурувну гьакъындагъы масъаланы арагъа чыгъарды. Ишни янгы Конституцияны къабул этивге багъып актив кюйде юрютмекни тюз деп гьисап этебиз.

V. Янгы федерациягъа

Гьалиги девюрде КПСС-ни милли политикасы. Янгыртып къурувну къысматы, уьлкени гележеги миллиара аралыкълары нечик болажагъындан кёп гьасил бола.

Бизин уьлкебизни яшавуна Октябрь гелтирген уллу ва лайыкълы затланы — Россия империясыны колония ягъаларыны гьалында тургъан хыйлы халкъланы бирлешивюн ва оланы янындан пачалыгъын яратывну, оланы артда къалывуну алдын алывну, миллиара къатнашывуну янгы байлыкъларыны, уллу дюнья пачалыгъына тенг ихтиярлы кюйде гиренлигини гьислерин ёкъгъа чыгъармагъа къаст этивлеге ня къатты кюйде гери урабыз. Шо бир вакътини ичинде ленинчи милли политиканы къынгырлашдырывлар кёп миллетли бизин пачалыгъыбызны халкъларына хыйлы къайгъылар ва тас этивлер гелтирди. Объектив кюйдеги миграция ва демография процесслени барышында да уллу масъалалар топланды.

Шо тармакъда тувулунгъан къыйынлыкълардан чыгъывну уллу ёлун партия экономика ва политика реформаланы давамлы кюйде оьтгеривде, гьакъыкъатда оьзюню унитарный

ны аванс тёлевлери, акцияланы ва оьзге къыйматлы кагъызланы сатыв. Кюрчюсюз гелимлени болувуна къаршы иш гёреген, тийишли маллар булан таъмин этмейген акъчаланы айландырывгъа чыгъарывгъа къаршы иш гёреген онгайлы экономика къураллар ва нормативлер тарыкълы болажакъ.

КПСС гьисап этеген кюйде, гьалиги ва гележекдеги социальный-экономика масъалаланы чечив **терен экономика реформа булан тыгъыс кюйде байлавлу,** шону натижасында оьзюне хас болгъан монополизм ва сиптечисизлик, таламтакъыш этивлер ва хозяйствону юрютювню гёнгюлсюзлюк, къоллавчуланы пайдаларын унутгъанлыкъ хас болгъан буйрукъ этив-пайлав системаны орнуна есликни кёп тюрлю формаларына, онгача мал чыгъарывчуланы ярышына, финансланы оьсген системасына, оьзюню ва коллективни иштагьлылыгъын гючлю кюйде артдырывгъа кюрчюленген планлы-базар экономика гелмеге герек.

Экономика реформаны ёлу башлапгъы заманларда гёрюнегениндан эсе кёп къадар авур болду. Тек биз оьзюн яман якъдан гёрсетген, уьлкени бир ерде токъталывуна, дюньяны оьсген уьлкелеринден артда къалывгъа гелтирген хозяйствону юрютювню формаларын къайтып гелме къоймас учун къатты кюйде иш гёрмеге токъташгъанбыз.

Экономика реформа **есликни** аралыкъларын терен кюйде янгыртып къурувсуз бажарылмай. КПСС шону формаларыны кёп тюрлюлюгюню яны. Оланы тенг ихтиярлы, сав кюйдеги эришивюклери — ватандашланы эркинлигини, къуллукъчуну оьзюню пагьмуларын къоллавну формаларын ва къайдаларын герти кюйде танглавну, къоллавчуну пайдаларын ва ихтиярларыны гарантияларын экономика кюрчюсю.

Пачалыкъ еслигин ижараны, толу хозрасчётну, подрядны, акционер ва оьзге гьалиги формаланы кюрчюсюнде производствону оьлчевлерин, регионланы башгъалыкъларын, интеграция байлавлукъланы оьсгенлигин гьисапгъа алып, загъматчылар оьзлер демократия ёллада юрютеген еслигине айландырмакъ агьамиятлы борч гьисаплана.

Партия сав кюрчюде кооператив гьаракатны оьсдюрювге бары да чаралар булан болушлукъ этивню, инг башлап колхозланы да къошуп, производство кооперацияны беклешдиривню, загъмат коллектив еслигини, шо санавда пай, акционер еслигини гьар тюрлю формаларыны чалышывуну майданын генглешдиривню якълай.

КПСС гьисап этеген кюйде, уьлкени экономика оьсювюню гьалиги девюрюне загъмат онгача еслиги, шо санавда производствону къуралларына еслиги барлыкъ къаршылыкъ этмей.

Есликни гьар къайсы формасын пайдаландырыв къуллукъчуну производствону къуралларындан айырывну ва **адам-адамны эксплуатация** этивню тайдырмагъа герек.

Экономика реформаны лап да четим масъаласы — хозяйство чалышывну ёрукълашдырывну **план ва базар къайдаларын** тыгъыс кюйде бирлешдиривню тапмакъ.

Гьалиги производство оьзюню оьсювюне центральный план якъдан таъсир этивсюз бажарылмай. Шо оьзюню маънасына гёре хозяйствону юрютювню социалист принципи бары да уьлкелерде къолланывну тапгъан. Тек шолай таъсир этивню тюз чарасын ва къайдаларын белгилевню кёп уллу агьамияты бар. Производствону ва пайлавну бары да процессин къуршамагъа къаст этеген алдагъы девюрден башгъачалай болуп, экономикагъа планлы центрлашдырылгъан ёлбашчылыкъ этив аслу гьалда багъалардан, налоглардан, процентден, кредитден, тёлевлерден ва башгъаларындан таба яшавгъа чыгъарылагъан, шону тармагъы буса стратегия масъалаланы чечив булан къатты кюйде белгиленеген ёрукъ тарыкъ. Шо инг башлап уллу илму-техника ва структура программаланы яшавгъа чыгъарыв, инфраструктураны оьсдюрюв, адам яшайгъан ерни ва ресурсланы янгыдан яратывгъа байлавлу комплекс чаралар, налог ва кредит-финанс политика, акъчагъа айландырывну мекенлигин таъмин этив. Адамланы социальный якъдан сакълангъанлыгъы бу-

агьамиятлы шартлары...

де дюнья стандартланы гийирмеге, Халкъара экология бирге иш гёрювде актив кюйде ортакъчылыкъ этмеге герекбиз. Табиатны сакълавну чараларына пешемейли янашывну натижасында уьлкени бек чалт индустрия оьсювю экология балагьны бек авур очакъларыны тувулунувуна гелтирди. Гьалны тюзелтмек учун бек агьамиятлы чаралар ва кёп уллу маялар герек. Партия янгы производстволаны ерлешдирив булан байлавлу масъалаланы чечегенде къатты кюйдеги илму экспертизаны ва жамият пикруну гьисапгъа алывну ёругъун закон булан беклешдирме тарыкъ, деп гьисап эте.

Шону булан бирге Ватан учун бек агьамиятлы, оьзлерсиз адамланы лап да простой талапларын кютмеге бажарылмайгъан предприятиелени япмакъны гьакъында кюрчюсюз талапланы арагъа чыгъарагъанда къалмагъаллы янашыв къыйышывлу тюгюл. Гьалиги илму-техника ва промышленный якъдан оьсювден тышда, олагъа къаршы чыгъып, экология масъаланы оьзлени де чечмеге, табиатны къутгъармагъа бажарылмажакъ.

Уьлкени **загъматны халкъара пайлавда ва кооперацияда** ортакъчылыкъ этивюн генглешдирив экономиканы асувлу кюйде оьсдюрювю болмаса болмайгъан шарты гьисапда арагъа чыгъа. Шогъар инамлы ёл — совет малланы ва къуллукъланы конкурент бажарывлулугъун артдырыв, тыш экономика, шо санавда валюта якъдан предприятиелени онгачалыгъын давамлы кюйде генглешдирив, экспортну хаммалгъа бакъдырылгъанлыгъын тайдырып, импортну структурасын янгыртып къурув.

Бары да эсгерилген чараланы яшавгъа чыгъармакъ учун къаст эте туруп, КПСС загъматны адамларыны пайдаларын сакълавда къатты кюйде токъташажакъ, яшыртгъын экономиканы, коррупция элементлени, савдюгерчилени, монополиягъа къаст этивчюлени ёлунда инамлы ихтияр четимликни токъташдырмакъ учун ябушув юрютежек.

IV. Генглешген социалист демократиягъа ва халкъны оьз ишин оьзю юрютювге

Демократлашдырыв — янгыртып къурувну мурады ва къуралы. Правовой пачалыкъны ва оьз ишин оьзю юрютеген социалист жамиятны къурув бютюн янгыртывчу процесни уьстюнлюгю, агьамиятлы шарты ва адамны ихтиярларын юрютювню гарантиясы бола.

Партияны политикасы гьакимликни биргине-бир булагъы гьисапда халкъны онгача къастына мюкюр болувдан башчылыкъ ала. Умуми гьал правовой пачалыкъ къайсы буса да бир классны, шону уьстевюне управление бюрократияны гьакимлигин гери ура, бары да ватандашланы пачалыкъ ишлеринде ортакъчылыкъ этивге ва гьар тюрлю къуллукъланы елемеге имканлыгъын таъмин этеген Советлени Республикасын билдире.

Бизде авторитарный системадан демократ системагъа агьамиятлы абатлар алынгъан, янгы принциплени ва янашывланы кюрчюсюнде гьакимликни оьр органлары къурулгъан. Гьали энни бары да пачалыкъ органланы структурасын янгыртып къурувну, гьакимликни Советлеге беривню ва совет федерацияны кюрчюден тюрлендиривню тамамламагъа тарыкъ болажакъ.

Сайлав система. Шону бютюн умуми тенг тувра сайлав ихтиярланы принциплери булан толу кюйде къыйышывлу этмеге герек. Биз сайлавлар жамиятны бары да къатлавларыны вакиллерини, айры-айры адамланы ва сайлавчуланы къаравуна берилеген партияланы, жамият къурумланы ва гьаракатланы, айры-айры кандидатланы идеяларыны намуслу кюйдеги ярышлыны майданы болгъанлыкъны якълайбыз. Партия депутат корпусда, пачалыкъ органларда ишчилени ва сабанчыланы, къатынгишилени, яшоьрюмлени, ветеранланы ва жамиятны оьзге къатлавларыны ва группаланы лайыкъ-

тып къурувгъа кёп къадарда ерукълулукъну беривню ва шону артгъа багъып къайтмаслыгъыны гарантиясын беклешдиривню, законланы демократиялашдырывну ва ватандашланы аманлыгъын, СССР-ни пайдаларын якълавну ва бизин пачалыгъыбызны халкъара майданындагъы вакиллигини тарыкълылыгъы талап эте.

СССР-ни Министрлер Советини позицияларын ва ихтиярларын беклешдирмеге герек.

Коммунистлер — СССР-ни Оьр Советини членлери ва гьукуматны членлери бирден-бир къатты ва жаваплы кюйде иш гёрмеге, уьлкедеги гьалны ёрукълашдырмакъ, экономика кризисни тайдырмакъ учунгъу тарыкълы чараланы яшавгъа чыгъармагъа борчлу.

Пачалыкъ ва хозяйство аппарат. Шо тармакъда да бир къадар янгыртып къурув болмагъа герек. Шону кюрчюсюне, бизин пикрубузгъа гёре, аппаратны вакиллик органланы ва жамиятны борчлу кюйде тергевюню тюбюнде экенликни, шону гьакъыллы кюйдеги таманлыгъын ва профессионализмин, аслу ишлени аянлыгъын, яшыртгъынлыкъны дазуландырывну салмагъа тарыкъ. Советлени янгы составын сайлагъан сонг аппаратны янгыртыв муратгъа къыйышывлу.

Правосудье ва жамият низамны сакълав. Законланы ва ихтиярланы ёрукълулугъун беклешдиривге байлавлу артгъа салынмагъа ярамайгъан кюйдеги чаралар герек. Бары да адамлар, гьеч биревге де къарамайлы, законланы юрютюв пачалыкъ органланы, жамият къурумланы чалышывуну болмаса болмайгъан нормасы, къуллукъдагъы адамланы ва ватандашланы низамы болмагъа тарыкъ. Партия судну ва прокуратураны законланы ва ихтияр ёрукълукъланы гарантлары гьисапда дагъыдан-дагъы беклешдирмекни гьакъында билдире.

Алда суд-правовой реформаны оьтгеривге, оьр асувлулугъу булангъы правосудьени яратывну, биринчи гезикде ихтиярланы бузувланы оьсювюне бакъгъан якъда ишлени тюзелтмек, жинаятчыланы, уручуланы ва оьлтюрювчюлени, урушбатчыланы ва гьар тюрлю къылыкъланы урлайгъанланы, гючден талап этегенлени, заралды экономиканы пайлавчуланы, савдюгерчилени, гюч этивчюлени такъсырлайгъанлыкъны таъмин этмек бола.

Биз законланы тюз юрютюлювюне къарайгъан органланы — судланы, прокуратураны, ахтарыв аппаратны, милицияны къуллукъчуларыны профессионал гьазирлигин, абурун, материал якъдан таъмин этиливюн мекенли кюйде артдырмакъ агьамиятлы деп гьисап этебиз. Бугюнгю гьал талап этегени йимик, жинаятчылыкъгъа къаршы ябушувда закон булан гёз алгъа тутулгъан бары да къуралланы къолламагъа, шолай да айыпсызлыкъны имканлыгъын якълавгъа бакъгъан якъдагъы ва ихтиярларын сакълавну ва герти кюйде суд этив нормаларын къатты кюйде юрютювню талап эте.

Хозяйствону юрютювню янгы шартларына гёчюв, айрыча алгъанда дыгъар аралыкъланы пайдаландырыв арбитражны яхшылашгъан къуллугъун талап эте, халкъ хозяйствону юрист кадрлар булан беклешдиривню, халкъны правовой тарбиялавну бютюн системасын камиллешдиривню талап эте.

Оборона. Бизин янгы къайдада ойлашывубуз уьлкени аманлыгъын политика къураллар булан таъмин этивню имканлыкъларын бир къадар генглешдирди. Тек, дюнья милитаризациялашдырылгъан ва савутлу питнечиликлер болма имканлы чакъы, дав къоркъунчлугъу тайдырылмагъан — бизге оборона болдурув тарыкълы.

Ватанны алдында шончакъы уллу къуллукълары булангъы бизин армиябыз ва флотубуз гьалиги шартларда оьзлени алдында токътагъан борчланы кютмеге болсун учун гьай этмекни партия оьзюню борчу гьисап эте. Шону учун ишни **военный реформагъа** элтмеге герек — янгы оборона доктринаны ва гьакъыллы кюйдеги етишгенликни принцибини кюрчюсюнде. Военный къурулушу сан янлы гёрсетивлеге бакъдырылгъан сайлы, кадрланы составыны профессионализмин бары да чаралар булан артдырмагъа, оьзлени къыс-

мография процесслени барышында да уллу масъалалар топланды.

Шо тармакъда тувулунгъан къыйынлыкълардан чыгъывну уллу ёлун партия экономика ва политика реформаланы давамлы кюйде оьтгеривде, гьакъыкъатда оьзюню унитарный моделине гёре сталинчи къайдадагъы пачалыкъ къурулушун къатты кюйде гери урувда, федерализмни принцибин толу ва давамлы кюйде яшавгъа чыгъарывда гёре.

Миллетлени оьсдюрювню ва миллиара аралыкъларыны масъалаларына бизин янашывубуз КПСС-ни «Гьалиги шартларда партияны милли политикасы» деген платформасында айтылгъан. Ону кюрчюсюне шулай аслу принциплер салынгъан: уьлкени бютюн территориясында гьар къайсы миллетни ватандашланы да ихтиярларын сёзсюз кюйде юрютюв; союз республикаланы онгачалыгъын ачыкъ кюйде толумлашдырыв ва милли автономияны бары да жураларыны онгачалыгъыны янгы даражасы; умуми муратгъа етишмек учун оьз ихтиярларыны бир пайын Союзгъа гёнгюллю кюйде ибереген азат ва тенг ихтиярлы республикаланы федерациясы гьисапда уьлкени бирлигин сакълав.

Миллетлени оьз ёлун оьзлер белгилев. Янгыртылгъан совет федерациясында миллетлени оьз ёлун оьзлер белгилевню принцибин милли пачалыкъ къурулушларына яшавну къурулушуну формаларын, пачалыгъыны къайдаларын ва белгилерин сайлама эркинлигин гёз алгъа тута. Бизин идеалыбыз тенглешдирив тюгюл, кёп тюрлюлюк бирлик.

Айрылывгъа ерли миллетлени оьз ёлун оьзлер белгилеме ихтиярлылыгъыны ленинчи принцибине оьзюню амин экенлигин партия бегете ва шо ихтиярны яшавгъа чыгъарывну механизми гьакъында закон къабул этивню яны. Шо бир вакътини ичинде биз бир-бирине бакъгъан якъда кёп тюрлю ва бир-бирине къошулагъан байлавлукъланы осаллашдырыв, айрокъда уьзюп къоймакъ, бары да халкълар учун, адамланы къысматын айтмай къойгъанда да, гёз алгъа гелтирмеге де къыйын кюйдеги бек бузукъ натижалагъа гелтирме болажагъына инанабыз. Шо саялы да биз кёп миллетли уллу демократ пачалыкъланы бузувгъа элтеген бир якълы лозунглагъа ва гьаракатлагъа къатты кюйде къаршыбыз.

Союз ва союз республикалар. Совет федерацияны тюрлендирив миллиара аралыкъланы къыйышдырывгъа, союз республикаланы да, оланы умуми къурулуву гьисапда Союзну да арасындагъы уллу байлавлукъларын токъташдырывгъа бакъдырылмагъа герек.

КПСС Союзну къурувну дыгъар къайдасын оьсдюрме герек деп гьисаплай. Шо болгъан уллу тюрлениевлени гёрсетмеге, милли оьсювню ва миллиара аралыкъланы масъалаларыны бютюн комплексине янгы къайдада янашывланы яшавгъа чыгъармагъа имканлыкъ берер эди. Мекенли кюйде токъташдырылгъан борчланы Союзгъа гёнгюллю кюйде беривде, конституция инамлылыгъын къабул эте туруп, онгача пачалыкълар гьисапда союз республикаланы гьалы беклеше.

Оланы экономика якъдагъы онгачалыгъы болмай туруп, республикаланы ачыкъ кюйдеги онгачалыгъы болмагъа бажарылмай. Амма гьалиги экономика уллу даражадагъы центрсыз иш гёрмеге болмай. Федерациягъа гиреген республикаланы, халкъланы тамур пайдаларындан башгъача болуп, центрны башгъачалай оьз пайдалары ёкъ.

Шо заман Союзну ва республикаланы ихтиярларын, шоланы ичинде планлашдырывда, бюджетни амалгъа гелтиривде, налог ва кредит ишде, багъаланы тувулунувунда, ачыкъ кюйде дазуландырма тарыкъ. Бары да республикаланы ва регионланы жамият базарын амалгъа гелтиреген предприятиелерини арасындагъы туврадан-тувра дыгъар байлавлукълары интеграция ишни, бизин федерациябызны янгыртып ва беклешдиривню интеграция кюрчюсю болуп токътамагъа борчлу.

(Ахыры 3-нчю бетде).

ИНСАНЛЫКЪ, ДЕМОКРАТ СОЦИАЛИЗМГЕ

(Башы 1 — 2-нчи бетлерде).

Центр булан республикаланы ва оланы оьзлени аралыкъларыны гьарисини башгъалыкъларын — география гьалын, оьсювюню тарихи ёлларын, пачалыкълыгъыны амалгъа геливюн, уьлкеде иш чыгъарыв гючлерин ерлешдиривде тувулунгъан къайдасыны ролюн, экономикасыны характерин ва даражасын, шоларда яшайгъан халкъланы психология гьалын ва мердешлерин — гьисапгъа алмагъа борчлу.

Автоном къурулувланы оьсдюрюв. Совет федератив пачалыгъын камиллешдирив автоном республикаланы, автоном областланы ва автоном округланы онгачалыгъын беклешдиривню, ихтиярларын генглешдиривню, экономика, социальный ва культура яшавуну уллу масъалаларын онгача чечмеге оланы имканлыкъларын гёз алгъа тута. Партия шогъар токътавсуз тергевюн бакъдырып туражакъ.

Миллетлени ихтиярлары ва адамны ихтиярлары. Миграция процесслени ва алдынгъы оьсювню къынгырлашдырывланы натижасында оьзлени тарихи ватанында бир-бир халкъланы оьзлеге хас аламатларын тас этивню къоркъунчлулугъу тувулунгъан. Шо саялы ана тилин, культура-этика башгъалыкъларын ва милли ругь байлыкъларын, яшав къайдасыны башгъалыкъларын, гьар республиканы демография структурасын сакълавну чаралары тюзлюгюн гёрсетген.

Шону булан бирге де шолай чаралар республикада яшайгъан оьзге миллетлени ватандашларыны пайдаларыны ва ихтиярларыны гьисабына оьтгерилме ярамай. Расизм, шовинизм, миллетчилик социализмни принциплери булан да, уьлкени законлары булан да, халкъара нормалары булан да къыйышмай. Нечакъы гиччи буса да, бир халкъгъа да оьзюню культурасын, тилин, оьзлени такрарланмайгъан, асрулар боюнда тувулуна гелген гёрюнюшюн ва къылыгъын тас этмеге ярамай. Жыйылып яшайгъан милли группалагъа оьзлени жамият, билим берив, дин ва оьзге бирлешивлерин болдурмагъа имканлыкълар бермекни, культура ва информация органлары, школалары, дин имаратлары болгъанны яныбыз.

Гиччи халкълагъа, оланы оьз къайдалы кюйде яшавуна ва оьсювюне бакъгъан якъда умуми пачалыкъ даражасында айрыча гьай этив болмагъа тарыкъ.

КПСС—ана тили булан эркин кюйде пайдаланмагъа барыды халкъланы сёзсюз кюйдеги ихтиярын, милли-пачалыкъ автономияны ичинде шону пачалыкъ тили деп билдиривню яны. Рус тили умуми пачалыкъ талапларын, шоланы ичинде Совет Союзну тыш политика чалышывунда умуми пачалыкъ талапларын таъмин эте, миллиара къатнашывуну къуралы гьисапда арагъа чыгъа, бютюн уьлкени территориясында огъар хас статусун бермек муратгъа къыйышывлу.

Интернационализмге амин болгъан коммунистлеге уьлкени бары да халкъларыны пайдалары бирни йимик аявлу. Бары да миллетлени адамларын къуршайгъан партияны гьалы миллиара эришивлерин ва къалмагъалларын ёрукълашдырмакъ учун шо политика гючню пайдаландырмагъа имканлыкъ бере ва борчлу эте. Биз шолай иш гёрмеге де къастлыбыз.

VI. Инсанланы парахатлыкъда оьсювюне

Янгы къайдада ойлашыв, янгы тыш политика. Янгыртып къурувну башлап ва бютюн дюнья гьалларында шону булан терен тюрленивлени тувдуруп, бизинки йимик пачалыкъ янгыртывну натижасында нечик болуп токътажагъын белгилей туруп, биз инсанлыкъны алдында оьзюбюзню уьстюбюзге уллу жаваплылыкъ алдыкъ. Бютюн дюнья XXI асругъа нечик аякъ басажагъы СССР-де янгыртып къурувну уьстюнлюгюнден гьасил болажакъ. Оьз гезигинде, халкъара аралыкъларын бютюнлей яхшылашдырыв, дюнья оьсювюнде парахатлыкъны девюрюне чыгъыв совет халкъны яшавлукъ пайдаларына жавап бере, янгыртып къурувну оьсювюне кёмек эте.

Янгы къайдада ойлашывгъа кюрчюленген тыш политика ёрукълу натижалар берип де битген. Дюнья ...

политикасына бютюнлей башгъа талаплар сала. Инсанлыкъны уллу масъалаларын чечивде бютюн дюнья бирлигини къастларын къуршав ону къолундан гелеген бола бара.

Пачалыкъланы янгыз умуми къастлары булан ачлыкъны, языкълыкъны, массовый кюйдеги эпидемияланы, наркоманияны, халкъара терроризмни енгмеге, дюньяны тюрлю-тюрлю бёлюклеринде кризис тенгсизликлени оьсювюн токътатмагъа бола. Янгыз бирликдеги къастлар булан бары да континентлерде белгилери гьалиденокъ оьзлени гьакъында билдиреген экология балагьыны алдын алмагъа бажарылар. Янгыз илмуну ва техниканы байлавлукъларыны алдындан тогъасланы тайдырыв, дюнья хозяйствону герти кюйдеги дюнья хозяйствосуна айландырыв цивилизацияны парахатлыкъда оьсювюне материальный кюрчю яратажакъ. Янгы девюрню шу муратларына багъып юрюш халкъара бирге чалышывуну бютюнлей башгъа даражасын талап эте. Мунда ООН-ну ролю лап да уллу. Биз локальный, континент, регион, халкъара оьлчевлеринде бары да алдынлы къурумлар булан бирликде иш гёрмекни де яныбыз.

Дюнья бирлигини аманлыгъы—оьсювюню кёп къайдалылыгъында, ону кёп тюрлюлюгюнде: милли, ругь, социальный, политика, география, культура, цивилизацияны умуми оьсювюню ёлунда — биз шогъар инанабыз — социализмни идеялары гётерилежек ва дагъы да артыкъ таъсирлилик алажакъ. Гюнтувуш Европада къайгъылы гьаллар — уьлкеден уьлкеге оланы башгъалыгъы буса да — «сувукъ давну» лап да онгайсыз шартларында ва милли факторну таман чакъы гьисапгъа алмайлы, социализм учун ябушув юрютювде къурулгъан яман сынавну авур кюйде, кризис гьалда алдын алыв.

Гюнтувуш Европа пачалыкъларындагъы алышынывлар шоланы халкъларына бакъгъан якъдагъы бизин дослукъ аралыкъларыбызны алышдырмажакъ. КПСС СССР-деги янгыртып къурув йимик, шонда башлангъан реформалар гёнгюллю кюйде бир-бирине онгайлы байлавланы кюрчюсю учун дагъы да табии ва мугькам кюрчю яратажакъ деп гьисап эте.

КПСС коммунист ва ишчи, социалист ва социал-демократ, либерал ва милли-демократ партиялар булан, парахатлыкъны, демократияны ва социальный оьсювюню ёлунда токътагъан бары да къурумлар ва гьаракатлар булан **бирликде чалышыв учун ачыкъ.**

Социалист гьаракатыны тарихи айрылывуну алдын алыв, гьалиги кюрчюде ону дюнья гьаракаты йимик гётериливю учун янгыртып къурув имканлыкъ ачгъан. Янгы дюньягъа ва социальный оьсювге элтеген ёлланы ахтарывда сол гючлени бирлешивюню гележеги гёрюне, КПСС де шону къутлай.

VII. Партияны янгыртывгъа

Эгер оьзю теренден янгыртылып къурулса, партия авангард позициясын сакъламагъа, бу четим бурулувда оьзю башлагъан ва халкъ якълагъан ишни давам этмеге болажакъ.

Авторитарный режим партиягъа, жамиятда ону ролюн ва ишини къайдаларына бек четим кюйде таъсир этди. Гьакъыкъатда гьакимликни партия-пачалыкъ структурасы яратылды. Ич партия ишде башлапгъы къурумланы ва ёлбашчы органланы арасындагъы аралыкълар бузулду, коммунистлер партия политиканы онгарывдан айрылдылар, оьрде токътагъан партия комитетлени чалышывуна осал таъсир эте эди. Гьатдан озуп къурулгъан централизация, эркин ойланы басыв, къысас беривлер кёп уллу зарал гелтирди. Идея ва къылыкъ якъдан янгыдан тувулунувну мисаллары партияны абуруна кёп уллу зарал гелтирди.

Шогъар да къарамайлы, генг партия массаларда ленинчи идеаллагъа берилгенлик оьзюню пайдалары учун къаст этмейгенлик, халкъгъа къуллукъ этивде гьакъ юрекден берилгенлик сакъланды. КПСС-де гьар заманда да жанлы гючлер бар ва шолар иш гёре эди, муна шо саялы да ол сталинчиликни ялагъайлыгъын бир ерде токътап турувну тайдырмагъа бажарды ва шону булан революциячы бурулувгъа ёлбашчылыкъ этди, оьзюню авангард ролюн кютмеге болагъанлыгъын сында идея-политика ишни оьтгере.

Оьзюне хас тюгюл борчлардан эркин бола туруп, КПСС оьзюню къастларын теорияны, иш гёрювлени программаларын онгарывгъа, къурумчулукъ ва тарбиялав ишлеге, партияны кадрлагъа байлавлу политикасын яшавгъа чыгъарывгъа бакъдырмагъа, оьзюн революциячы гьалда янгыртывну ёлларында жамиятны бирлешдиривню масъалаларын чечмеге имканлыкъ ала. Ону авангард ролюню аслу маънасы муна шонда. СССР-ни Конституциясыны дазуларында иш гёреген бары да жамият-политика къурумлары булангъы ону янгы аралыкълары — сёйлешивлени, дискуссияланы, бирге иш гёрювню ва эмеж аралыкълары шогъар таби болажакъ.

Партия **профсоюзларда** онгача жамият къурумну гёре, ону загьматчыланы пайдаларын, оланы загьмат ва социальный-экономика ихтиярларын якълавда генг кюйде якълай.

КПСС оьзюню **комсомол** булангъы аралыкъларын идея якъдан бирликни, ёлдашлыкъ бирге ишлевню ва бир-бирине кёмек этивню кюрчюлеринде къура, оьзюню политикасын онгарывда ва яшавгъа чыгъарывда ону туврадан-тувра ортакъчылыкъ этивюне иштагьлылыгъын билдире.

Партия уьлкеде **аянлыкъны** токъташдырывну сиптечиси болду. Шо гележекде де аянлыкъ жамият пикруну яратывну табии ери, халкъны политикагъа туврадан-тувра таъсир этивюню ва пачалыкъны, жамиятны бары да ишлеринде ватандашланы ортакъчылыкъ этивюню къудратлы къуралы, янгыртып къурувну артгъа къайтмаслыгъыны ва ёрукълашдырывну фактору болсун учун бары затны этежек. Массовый информацияны къуралларыны жамиятны яшавундагъы ва инг биринчилей аянлыкъны яшавгъа чыгъарывдагъы агьамиятлы ролюн гьисапгъа алып, партия бары да чаралар булан оланы чалышывуна, демократ кюрчюде оьзюню олагъа идея таъсирин болдурувгъа болушлукъ этежек. КПСС тюз тюгюл информациялагъа къаршы, массовый информацияны къуралларын оьзюню оьз ва группа эгоист пайдалары учун къоллавгъа, миллетлени арасындагъы оьчлюкню отун яйывгъа, инсанлыкъ, демократ социализмге ят болгъан идеяланы пропаганда этивге къаршы ябушув юрютежек.

Партия жамиятдагъы янгы ролюн биз шолай англайбыз. Шо алданокъ бары да зат ачыкъ демек тюгюл. Реформаланы генглешдирив кёбюсю мекенли масъалалагъа жавапланы ачыкъ этме имканлыкъ бережек.

Партияны демократлашдырыв. Жамиятдагъы гьалыны алышынгъанлыгъын гьисапгъа алып, янгы шартларда оьзюню ролюн асувлу кюйде яшавгъа чыгъарма болсун учун не этмеге герек, КПСС-ни структурасын ва партия ишни къайдасын нечик тюрлендирме тарыкъ?

Кюрчюсю партия массаланы гьакимлиги болма тарыкълы партияны теренден демократлашдырыв герек.

Демократ централизмни принцибин шо гёзден таба янгы кюйде англамагъа, шо принципни казарма иерархия низамны болдурмакъ учун пайдаландырма имканлыкъ береген ону шолай токъташдырывун тайдырмагъа герек болажакъ. Дагъы ёгъесе партияны политикасында ва чалышывунда оьзлени ролюна коммунистлени рази тюгюллюгюн тайдырмагъа, оланы гьарисине оьзюню менлигини ва ич эркинлигини гьисин къайтармагъа бажарылмажакъ.

КПСС ич партия дискуссияланы ва къарарланы къабул этивню барышыны герти демократизмине, герти партия ёлдашлыгъыны гьалына гьажатлы. Партияны бары да органларыны ишинде коллегиялыкъны, пикруланы плюрализмин, критиканы эркинлигин, янашывланы ва платформаланы кёп тюрлюлюгюн, айрыча гезиклерде референдумлар оьтгеривню, кёплени янындан къабул этилген къарарланы борчлу кюйде кютюлюю булан янаша оьзлени къаравларын якъламагъа азланы ихтиярын устав ёрукъда къурмагъа тарыкъ.

Оьзюню ич къуруму ва низамы булангъы фракцияланы къурулувуну алдын алмагъа болагъан, демократ централизмни принцибин янгыртыв партия сыдраланы демократ бирлигин таъмин этежек.

... туврадан-тувра ролюн артдырыв

КПСС-ни Программасын ва уставын якълай туруп, оьзлени программа документлерин онгармагъа, къурумчулукъ, кадрлагъа байлавлу ва финанс масъалаларын онгача чечмеге, издательство чалышывну юрютмеге, бютюн партияны яшавуну принципли масъалаларын чечивде туврадан-тувра ортакъчылыкъ этмеге ихтияры болмагъа тарыкъ. Муна шо саялы да союз республикаланы компартияларыны ЦК-ларыны ёлбашчылары устав ёрукъда КПСС-ни ЦК-сыны ёлбашчы къурумуну членлери болмагъа герек. Республикаланы компартияларыны ЦК-ларына булай ихтияр бермеге ярар эди — партияны центральный ёлбашчы органларыны къарарлары булан разилешмеген гезиклерде масъаланы КПСС-ни ЦК-сыны Пленумунда арагъа салып ойлашмакъны талап этмек.

Край, область ва округ партия комитетлени ихтиярларын генглешдирме тарыкъ. Бары да даражалардагъы партия органлар оьзлени ишин, башлапгъы партия къурумланы ва коммунистлени муратларындан ёлбашчылыкъ алып, къурмагъа герек.

Бизин интернационал партиябызда демократ башланывланы генг кюйде оьсдюрюв, оьзюне кёп миллетли жамиятда бирлешдиривчю политика гючню ролюн кютмек учун бары да имканлыкъланы таъмин эте туруп, КПСС-ни гёнгюллю идея-политика ва къурумчулукъ бирлигин беклешдирмеге болушлукъ этежек.

КПСС-ни Центральный Комитетини гьакъында. КПСС-ни жанлы ролю коллектив ёлбашчыны органы гьисапда ону ЦК-сына янгы талаплар сала, шо партияны теория-политика гючлерин сыкълашдырмагъа тарыкъ. Янгыз ЦК-ны ёлбашчы органларына сайлангъан ёлдашлар тюгюл, ишчилени, сабанчыланы, интеллигенцияны вакиллик членлерини бир пайы да туврадан-тувра Центральный Комитетде, ону комиссияларында, партия маялардан тийишли алапа алып, белгили болжалда ишлемек муратгъа къыйышывлу.

Партияны съездинде КПСС-ни Председателин ва ону заместителлерин сайламакъ таклиф этиле. Центральный Комитетни жыйынларыны арасындагъы вакътиде политика ва къурумчулукъ масъалаланы чечмек учун ЦК-ны Пленумунда Президиум сайламакъ.

Центральный Комитетни ишин даим кюрчюде къурмакъ учун оьзге абурлу коммунистлени ортакъчылыкъ этивю булан ЦК-ны членлеринден тийишли комиссияланы къурмакъ муратгъа къыйышывлу. Шо комиссиялагъа ЦК-ны Пленумунда сайланагъан КПСС-ни ЦК-ларыны секретарлары ёлбашчылыкъ этер эди ва Председателни ва ону заместителлерини ёлбашчылыгъыны тюбюнде ишлер эди.

КПСС-ни съездлерини арасындагъы вакътиде, оьзлеге ёлбашчы органланы составын янгыдан сайлавну ихтиярын берип, умумипартия конференцияланы ёрукълу кюйде оьтгеривню гёз алгъа тутмакъ маслагьат.

Партияны демократлашдырыв бары да ёлбашчы органланы составын ёрукълу кюйде алышдырывну гёз алгъа тута.

КПСС-ни съезди партияны Центральный контрольный-ревизия органын сайлай.

РСФСР-ни коммунистлери, жамияты республикаланы партия къурумларыны чалышывун бирден-бир тыгъыс кюйде ёрукълашдырыв тарыкълылыгъыны ва тийишли ёлбашчы органны яратывну гьакъында актив кюйде айталар. КПСС-ни бирлигин сакълавда Россия Федерацияны партия къурумларыны агьамиятлы ролюн гьисапгъа алып, шо масъалаланы РСФСР-деги башлапгъы партия къурумланы, шагьар, район, округ, область ва край партконференцияларыны арагъа салып ойлашывуна чыгъармакъ, КПСС-ни XXVIII съездини алдында республика партконференцияда олагъа бары да якъдан къарамакъ муратгъа къыйышывлу.

Партия аппараты гьакъында. Партиягъа аппарат тарыкълы ва шо ону къурулушун камиллешдиражек, бажарывлулугъун артдыражакъ, бюрократ гёрюнюшлени тайдыражакъ. Шонда ишлемек учун гьазирленген, билимли, бажарывлу партиецлени къуршамагъа болагъан шартланы яратмагъа герек. Аппарат оьзюню санавуна гёре ёрукълу ва сайлангъан органлагъа къатты кюйде ирия болмагъа тарыкъ.

Массовый информацияны партия органларыны гьакъында. ... оьз органла-

къурувну башлап ва бютюн дюнья гьалларында шону булан терен тюрлениви тувдуруп, бизники йимик пачалыкъ янгыртывну натижасында нечик болуп токътажагъын белгилей туруп, биз инсанлыкъны алдында оьзюбюзню уьстюбюзге уллу жаваплылыкъ алдыкъ. Бютюн дюнья XXI асругъа нечик аякъ басажагъы СССР-де янгыртып къурувну уьстюнлюгюнден гьасил болажакъ. Оьз гезигинде, халкъара аралыкъларын бютюнлей яхшылашдырыв, дюнья оьсювюнде парахатлыкъны девюрюне чыгъыв совет халкъны яшавлукъ пайдаларына жавап бере, янгыртып къурувну оьсювюне кёмек эте.

Янгы къайдада ойлашывгъа кюрчюленген тыш политика ёрукълу натижалар берип де битген. Дюнья бир-бирине къаршы турувну чырмавларындан къутула. Янгы дюнья политикасына харлы болгъан гьалиги цивилизацияны туташлылыгъы дагъы да ачыкъ болуп токътагъан. «Сувукъ дав» токътатылгъан. Дюнья дав къалмагъалыны къоркъунчлугъу гери тартылгъан. СССР-ни ва США-ны янгы аралыкъларына багъып пайдалы кюйдеги бурулув болгъан. Савутсузланывну ёлунда башлапгъы мекенли уллу абатлар алынгъан. Лакъырлашыв, сёйлешивлер халкъара аралыкъларыны аслу къайдасы бола бара. Политика къайдалар регион къалмагъалларын ёрукълашдырывда алдынлы ерге чыгъа.

Янгы къайдада ойлашыв ва янгы тыш политика Совет Союзну къоркъунчсуз ва цивилизованный дюнья къайдасын къурувну ал бойна чыгъаргъан. Биз—социальный-политика тангламну эркинлигини яныбыз. Пайдаланы тенглигини принциплери булан бирликде шо принцип гелеген девюр учун кёп якълы болуп токътамагъа, гючь этив позициясыны ва милитаризациялашдырылгъан къайдада ойлашывну политикасындан ону къутгъармагъа борчлу. Узакъ заманлыкъ бизин тыш политика ёлубуз оьзюне: дюньяны уьлкелери булан бир-бирине онгайлы кюйде тенг ихтиярлы байлавлукъланы ва аралыкъланы бары да якълаңы; союз пачалыкълар ва СЭВ-ни членлери болгъан уьлкелер булан бирликде ишлевню янгыртыв ва оьсдюрювню; европа процессинде, «бютюн европа уьюн» къурувда сиптечи къайдада ортакъчылыкъ этивню; шону парахатлыкъны ва бирликде чалышывну зонасына айландырыв муратларында азия-тихий океан регионну активлилигин; ону янгы имканлыкъларын яшавгъа чыгъарывда ООН-гъа бары да чаралар булан болушлукъ этивню; регион къалмагъалларын политика ёлда ёрукълашдырывда «яхшы къуллукълар» этивню; тыш якъдан гьар къайсы башкъошувлагъа къаршы оьзлени харлысызлыгъын якълайгъан халкълар ва пачалыкълар булан юрек бирлигин къуршай.

Дюнья бирлигин демилитаризациялашдырывну муратларын да биз гёз алгъа тутагъан ёл: ядерный савутну толу кюйде гери урув ва девюрлеге гёре ёкъ этив, бары да ерлерде шону сынавну токътатыв; химия савутларын, шоланы чыгъарывну гери урув ва ёкъ этив; адатлы савутланы ва савутлу гючлени чапгъынчы давланы оьз материальный имканлыкъларын тайдырывну ёлунда кемитив; оьзге пачалыкъланы территорияларындан бары да тыш уьлкелени асгерлерин чыгъарыв, шоларда дав базаланы ёкъ этив; космосну милитаризациялашдырывгъа ёл бермеслик; военный союзланы (гележекде оланы ёкъ этивге ерли) умуми аманлыкъны ва халкъара ёрукълулукъну къуллугъуна оборона-политика бирлешивлеге айландырыв; военный бюджетлени теренден кемитив ва военный промышленностну конверсиялашдырыв; ерде, денгизде, кёкде ва космосда бир-бирине ачыкълыкъгъа аста-аста ювукълашыв; военный иш гёрювлеге ва дыгъарланы юрютювюне асувлу кюйде тергев этив.

Инсанлыкъны оьсдюрювде тарихи гьалда гери бурулмайгъан кюйдеги парахатлыкъны девюрюне элтеген янгыз шолай политика гьалиге ва гележекге Совет пачалыкъны герти кюйдеги пайдаларына жавап бере деп партия инана.

Халкъара бирликде чалышывну янгы сан янына багъып. Оьзлер яшайгъан пачалыкъланы сёзсюз кюйдеги онгачалыгъында халкъланы къысматы гьар къайсы вакътиден эсе гьали тыгъыс кюйде къошулгъан. Шо да гьалиден эсе дюнья

Гьатдан озуп къурулгъан централизация, эркин ойланы басыв, къысас беривлер кёп уллу зарал гелтирди. Идея ва къылыкъ якъдан янгыдан тувулунувну мисаллары партияны абуруна кёп уллу зарал гелтирди.

Шогъар да къарамайлы, генг партия массаларда ленинчи идеаллагъа берилгенлик оьзюню пайдалары учун къаст этмейгенлик, халкъгъа къуллукъ этивде гьакъ юрекден берилгенлик сакъланды. КПСС-де гьар заманда да жанлы гючлер бар ва шолар иш гёре эди, муна шо саялы да ол сталинчиликни ялгъайлыгъын бир ерде токътап турувну тайдырмагъа бажарды ва шону булан революциячы бурулувгъа ёлбашчылыкъ этди, оьзюню авангард ролюн кютмеге болагъанлыгъын исбатлады.

Тувулунгъан масъалаланы генг оьлчевлери ва янгылыгъы КПСС-ни жамиятдагъы гьалын принципли кюйде алышдырма гереклигин, гюнагьсызлыкъгъа къаст этивюн тайдырмакъны, политика монополизмден тазаланмакъны гьакъындагъы масъаланы къатты кюйде салды. Уьстевюне жамиятдагъы тюрлевлени барышы партияны тюрлендиривню темплерин чалтлашдырмакъны талап эте — дагъы ёгъесе огъар политика яшавну ёлунда бир ягъада къалмакъны къоркъунчлугъу бар. Партия массалар шо гьалны къатты кюйде англайлар: **партияны реформалашдырывну, ону теренден янгыртып къурувну гьакъындагъы** масъала баргъан сайын къаныгъывлу кюйде салына.

Совет Союзну Коммунист партиясы — оьзюню ишлерин оьзю юрютеген жамият-политика къурум, бир ойдагъыланы — коммунистлени гёнгюллю союзу. Тюрленген ва янгыртылгъан КПСС-ни биз социалист танглавну партиясы гьисапда ойгъа гелтиребиз, шо ишчи классны, бары да загьматчыланы пайдаларын билдире ва, Марксны, Энгельсни, Ленинни варислигин XX асруну бютюн жамият ою ва тарихи сынаву булан бирликде яратывчу кюйде оьсдюре туруп, оьзюню политикасын янгы гьакъыкъатланы илму якъдан анализ этивню кюрчюсюнде къура.

КПСС оьзюню теориясында ва практикасында Совет Союзну бары да халкъларыны демократ ва инсанлыкъ мердешлерине аркъа таяй. Милли ва интернационал башланывланы тыгъыс кюйде бирлешдире туруп, партия шовинизмге, миллетчиликге ва расизмге, реакциячы идеологияны ва душманлыкъны гьар къайсы гёрюнюшлерине къаршы чыдамсыз кюйде иш гёре. Ол оьзюню сыдраларын ону идея-политика ва къурумчулукъ кюрчюлерин гери урагъанлардан, антисоциалист, миллетчилик, советлеге къаршы къурумларда ва иш гёрювлерде ортакъчылыкъ этегенлерден тазалай.

Янгыртылагъан жамиятда КПСС-ни ери ва ролю. КПСС демократ процесслени дазуларында, сайлавларда центрда, республикаларда, ерлерде гьакимият органланы къурувгъа халкъны мандатын алмакъ учун сайлавчуланы тавушларын къазана туруп, оьзюню политикасын юрютежек ва ёлбашчы партияны гьалын сакъламакъ учун ябушажакъ.

КПСС, оьзге жамият-политика къурумлар ва массовый гьаракатлар йимик, пачалыкъ ва жамият ишлени юрютювде ортакъчылыкъ эте, халкъ депутатланы Советлерине ва оьзге пачалыкъ органлагъа оьзлени вакиллерин гёрсете. Партия оьзюню уьстюне пачалыкъ гьакимлик борчланы ала. Шону ролю демократия якъдан къабул гёрюлген, коммунистлерден таба иш гёреген политика ёлбашчы болмакъ. Шо артыкълыкъланы алмакъ ва СССР-ни Конституциясында оьзюню айрыча гьалын беклешдирмек учун къаст этмей. Шону булан байлавлу болуп, партия закон сиптечиликни ёругъунда СССР-ни Халкъ депутатларыны съездине уьлкени Аслу Законуну 6-нчы статьясына гёре тийишли таклифни бермекни тарыкълы деп гьисап эте.

КПСС, марксизмни-ленинизмни принциплерине кюрчюленип, оьзюню политикасын ва программа муратларын пропаганда эте туруп, социализмни инсанлыкъ байлыкъларын яя туруп, янгыртып къурувну масъалаларын яшавгъа чыгъармакъ учун агитация иш юрюте туруп, массаланы ара-

этивню барышыны герти демократизмине, герти партия ёлдашлыгъыны гьалына гьажатлы. Партияны бары да органларыны ишинде коллегиялыкъны, пикруланы плюрализмин, критиканы эркинлигин, янашывланы ва платформаланы кёп тюрлюлюгюн, айрыча гезиклерде референдумлар оьтгеривню, кёплени янындан къабул этилген къарарланы борчлу кюйде кютюлювю булан янаша оьзлени къарарларын якъламагъа азланы ихтиярын устав ёрукъда къурмагъа тарыкъ.

Оьзюню ич къуруму ва низамы булангъы фракцияланы къурулувуну алдын алмагъа болагъан, демократ централизмни принцибин янгыртыв партия сыдраланы демократ бирлигин таъмин этежек.

Партия массаланы туврадан-тувра ролюн артдырыв партияны кюрчюсю гьисапланагъан **башлапгъы къурумланы ихтиярларын генглешдиривню** гёз алгъа тута. Олар, гьалиги девюрню борчларын ва мекенли шартларын гьисапгъа алып, оьзлер жаваплы кюйде къурулушуну программаларыны ва чалышывуну формаларын, жыйынларын оьтгеривню девюрюн ва ёругъуну, политика ишлерини гезиклигини ва ёругъуну масъалаларын чечмеге оьрде токътагъан партия органланы, конференцияланы ва съездлени ишине ва къарарларына герти кюйде таъсир этме олагъа имканлыкъ береген шолай къайдалагъа ва ёрукълагъа гёре иш гёрмеге герек.

Коммунистлер партия къурулушуну кюрчю масъалаларында башлапгъы партия къурумланы онгачалыгъын артдырывгъа байлавлу мекенли кюйде оьз пикруларын айтдылар. Олагъа партиягъа къабул этивню ахырынчы ихтиярын бермек, кандидат стажны тайдырмакъ таклиф этиле. Шо ва оьзге масъалалар коммунистлени кюйде ортакъчылыкъ этивню булан арагъа салынып ойлашылмагъа, КПСС-ни янгы Уставын гьазирлевде гьисапгъа алынмагъа герек.

Территория-производство принципни, демек, партия къурумланы производство ва оьзге коллективлерде сакълавын токътатшдыра туруп, партия коммунистлер оланы ишинде, жамият къурумланы, оьзлени ишин оьзлер юрютеген органланы чалышывунда оьзлени актив кюйде гёрсетме гереклигини гьакъында айта.

Партияны кюрчюсюн беклешдиривню контекстинде ону **район бёлюгюню** агьамиятлы ролю янгы кюйде гёрюне, шо оьзлени ишинде башлапгъы партия къурумланы тувра кёмекчиси бола, адамлагъа — коммунистлеге ва партияда тюгюллеге барындан да ювукъ токътай. КПСС-ни членлерини за шо бёлюкню арасындагъы жанлы байлавлукъну системасын гёз алгъа тутмагъа герек болажакъ.

Конференциялагъа ва съездлеге делегатланы сайлавлар бары да коммунистлени альтернатив кюрчюде туврадан-тувра ортакъчылыкъ этивю булан юрюлмеге герек. Жыйынларда, конференцияларда ва съездлерде партия комитетлени биринчи секретарларын альтернатив кюрчюде сайлавну гьакъындагъы таклифни якъламагъа тийишли, сайлавну шолай ёругъу оланы тийишли партия коллегияланы уьстюне, тергевден ва критикадан тышгъа салмайгъанын гёз алгъа тутмагъа герек.

Съездни алдындагъы дискуссияны барышында бары да сайланагъан партия органланы ролюн, ихтиярларын ва къуллукъларыны маънасын генглешдиривню гьакъындагъы масъаланы арагъа салып ойлашмагъа тарыкъ.

Сайланагъан органланы къурув аслу къайда къуллукъ принципге гёре оьтгерилеген ёрукъну гери урмагъа тюше. Шо толу оьлчевде КПСС-ни Центральный Комитетине де тие. Бу ерде янгыз бир далил герек — коммунистни политика ва адамлыкъ янлары, ону англавлулугъу.

Союз республикаланы коммунист партияларыны гьакъында. Совет федерацияны янгыртып къурувну шартларында союз республикаланы онгачалыгъыны гьакъындагъы масъаланы тюз кюйде чечивню айрыча политика агьамияты бар. КПСС-ни центральный органларыны оланы уьстюндеги алдагъы гьай этивю гьали къыйышмай. Республика компартияланы,

КПСС-ни бирлигин сакълавда Россия Федерацияны партия къурумларыны агьамиятлы ролюн гьисапгъа алып, шо масъалаланы РСФСР-деги башлапгъы партия къурумланы, шагьар, район, округ, область ва край партконференцияларыны арагъа салып ойлашывуна чыгъармакъ, КПСС-ни XXVIII съездини алдында республика партконференциясында олагъа бары да якъдан къарамакъ муратгъа къыйышывлу.

Партия аппаратны гьакъында. Партиягъа аппарат тарыкълы ва шо ону къурулушун камиллешдирежек, бажарывлулугъун артдыражакъ, бюрократ гёрюнюшлени тайдыражакъ. Шонда ишлемек учун гьазирленген, билимли, бажарывлу партиецлени къуршамагъа болагъан шартланы яратмагъа герек. Аппарат оьзюню санавуна гёре ёрукълу ва сайлангъан органлагъа къатты кюйде ирия болмагъа тарыкъ.

Массовый информацияны партия органларыны гьакъында. КПСС центрдагъы ва ерлердеги информацияны оьз органларын оьзюню политикасын ва идеологиясын, къурумчулукъ ва идея-тарбиялавчу ишин кютювде агьамиятлы къурал деп гьисап эте, ону чалышывун юрюте.

Партия изданиелени баш редакторланы тийишли партия комитетлени пленумларында тасдыкъ этме, массовый информацияны центральный партия къуралларыны баш редакторлары ва оьзге ёлбашчылары КПСС-ни ЦК-сыны Президиумуну янындан тасдыкъ этивге герекли партияны центральный органы гьисапда «Правда» газетни баш редактору КПСС-ни ЦК-сыны Пленумунда тасдыкъ этилмек муратгъа къыйышывлу.

КПСС-ни бюджетини гьакъында. КПСС-ни, ону къурумларыны ва партия комитетлерини бютюн чалышыву гележекде де янгыз партияны гелимлерини гьисабына акъча ва материал ресурслар булан таъмин этилмеге герек. Партияны оьзюню еслиги бар ва шогъар оьзю ихтиярлы. Акъча маяланы толумлашдырыв ва харжлав аян кюйде кютюлмеге тарыкъ. Партия маяланы пайдаландырывну масъалаларында партия къурумланы онгачалыгъын генглешдирмеге, союз республикаланы — компартиялары, край ва область партия къурумлар оьзлени бюджетине оьзлер ихтиярлылыкъдан ёлбашчылыкъ алма тарыкъ, оьзлени оьзлер финанслашдырывгъа гёчювню таъмин этеген гелимлени артдырмагъа герек, структура-штат ва финанс масъалаланы оьзлер чече, башлапгъы партия къурумланы чалышывун финанслашдырывгъа харжланы белгилей. Шолай да башлапгъы партия къурумдан КПСС-ни Центральный Комитетини ерли бары да даражаларда партия бюджетни маяларын харжлавгъа асувлу ва аян кюйдеги тергев тарыкъ.

* * *

КПСС оьзлер булан XXVIII съездге баргъан идеялар шолай, гьали алдан окъ гележекде жамиятны юзюн белгилейген яшаву формалары бугюн салына.

Мунда айтылгъан къаравлар ва къыйматлар шолай ва оьзге кюйде печатны бетлеринде, коммунистлени чыгъып сёйлевлеринде, партия жыйынланы къарарларында, КПСС-ни ЦК-сына гелеген кагъызларда гёрюндю. КПСС-ни XIX Бютюнсоюз конференциясы, КПСС-ни ЦК-сыны Пленумлары, СССР-ни Халкъ депутатларыны биринчи ва экинчи съездлери, СССР-ни Оьр Советини сессиялары, ишчилер ва сабанчылар, интеллигенцияны гьар тюрлю даражаларыны вакиллери, яшоьрюмлер, ветеранлар булангъы ёлугъувлар ойлашмакъ ва гьасиллер чыгъармакъ учун бай материаллар берди.

КПСС-ни ЦК-сы гьисап этеген кюйде, съездни алдындагъы дискуссияда коммунистлер Платформада айтылгъан масъалалагъа гёре оьзлени позицияларын белгилежек, шо дискуссия оьзю партия ишни янгыртывну иштагьландырывчу болуп токътажакъ.

Биз партияда тюгюллени, янгыртывну шартларында партияны ролю агьамиятлы болгъан бары да ёлдашланы арагъа салып ойлашывда ортакъчылыкъ этмеге чакъырабыз. Замечаниелер ва таклифлер булан янаша альтернатив проектлеге къарамагъа да гьазирбиз. Партияны ва халкъны коллектив гьакъылы — янгыртып къурувну къудратлы алгъа юрютювчюсю.

Совет Союзну Коммунист партиясыны Центральный Комитети.

Яш художникни гьакъында

Акъ ат минип атлангъан

Столну уьстюндеги шиша ящик толгъан сюп-сюзюк сув, ондагъы гьар тюрлю сув отлар, оланы арасында бир-бирин къувагъандай бир чалт, бир аста юзюп айланагъан, уьстлери саргъылт, къызгъылт, яшгъылт тюслерде къувлуйгъан чабакълар алты йыллыкъ Абдуллагъа зор уллу денгиз-дерия йимик таъсир эте. Бюртюкге гиччи шо чабакъны акъчалары алмас бюртюклердей йыр тыллайгъан кюй, оланы бирлери сув отланы арасындан башларын чыгъарып-чыгъарып бир зат сорама сюегендей тикленеген къайда, къолуна акъ кагъыз да, учлары итти къыйылгъан ренкли карандашлар да алып, гьайт деп аквариумну суратын этме къарайгъан бу гиччи художникни хасокъда бек хошуна геле. Оьзю болгъан кюйде суратны этип битген сонг, айтма бир сююне, ата-анасына гёрсете, Абдулла акъ кагъызны чы нечик де, ренкли карандашланы учларын тийдире туруп, тилин де боягъан...

Гьали буса Абдулла — Москвадагъы Суриковну атындагъы художественный институтну студенти. Балики, ону юрегине сурат этивге бакъгъан якъдагъы сюювню башлапгъы учгъунлары мен оьрде эсгерген суратдан ол къуванч алагъан аралыкъда къонгъандыр. Абдулла Магьачкъалада тувгъан, 10 номерли орта школада охугъан. Сегизинчи классны битдиреген йыл Абдулланы юрегин сюювлю тахшагьардагъы художественный училищеге охума тюшсем яхшы деген татли хыял уялай. Сурат этивге оьзге предметлерден эсе, айрыча гюч сала ва ол шо мурадына етише. Абдулла Бамматов училищеде нечик охугъаны гьакъда сорагъан заманда, огъар бир нече йыллар дарс берген, сурат этивню сырларына тюшюндюрген дарс беривчю, пагьмулу художник А. Хаджаев гесип-ташдырып булай деди:

— Айтагъанны гёрсетгенни булай тез алагъан, гьар этеген суратына юрегини бир гесегин салма гьасирет яш адамлар кёп болмай. Абдулла училищеде шо ягъындан оьзюню группасындагъы охувчулагъа герти уьлгю гёрсете эди. Гьали буса Москвадагъы институтда бек яхшы охуй. Гележеги бар улан экени алдамызда ачыкъ кюйде гёрюн-

ичинде де сурат этивге бакъгъан якъдагъы сюювюн сувума къоймагъан. Эсгерилген институтгъа тюшме жаны гьасиретлени арасында гьайран уллу конкурс болагъанын билсе де, бу яш улан шонда охума тюшюп болмасман деген ойну бир де эсине гелтирмейли, гечесин-гюнюн бир этип дегенлей, конкурс учунгъу суратланы уьстюнде тындырыкълы кюйде ишлевге къарны-гёнгю булан бериле. Узакъ къалмайлы, уьстюнлю кюйде конкурсдан да оьтюп, бириндей-бири къыйын экзаменлени де енгип, огъар Суриковну атындагъы шо художественный институтгъа тюшме насип бола.

Савлай Ватаныбызны оьлчевюнде алгъанда да, табиатдан гелген, айрыча пагьмусу булангъы яш художниклер онча кёп тюгюл. Институтгъа тюшюп, арадан онча кёп де гетмейли, Абдулла оьзю шолардан бириси экенин оьзтёрече яратагъан суратлары булан исбатлама бажаргъан. Гьали Абдулланы сурат этивге СССР-ни художественный академиясыны член-корреспонденти М. Курилко уьйрете ва дагъыстанлы яш художникни тынч тюгюл тармакъдагъы бу жанлы чалышывуна яхшы багьа бере. Булай бирдагъы бир затны айрыча эсгерме тюше. СССР-ни Культура фондуну янындан айрыча яхшы пагьмусу ва гележеги бар яш художниклер учун савгъат гьисапда стипендия токъташдырылгъан. Савлай Дагъыстандан шону алмагъа лайыкълы деп бирев гёрсетилген. Ол да — Абдулла Бамматов. Уьстюнлюк гьеч бир заманда да къолгъа оьзлюгюнден гелмей. Абдуллагъа булай гьюрмет этилмеги, ону Дагъыстандан чыкъгъан биринчи стипендиат болмакълыгъы негьакъ тюгюл. Яш художник булай канзиге гётерилмек учун бир нече республика ва зона фестивалларда актив кюйде ортакъчылыкъ этген, ону суратлары шо фестивалларда оьр даражада къыйматлангъан. Мисал учун, гетген йыл РСФСР-ни автоном республикаларыны, областларыны яш художниклери этген суратланы фестивалында Абдулла Бамматовну «Алатолпан» деген сураты гёрмекли ер тутгъан. Ол бу йыл оьтгерилежек «Совет Къыбла» деген фестивалда ортакъчылыкъ этмек учун да гьазирлик

насы барны дагъы да ачып-чечип айтмакъны арив гёремен. Огъар энни шону яхшылыгъындан оьзюню персональный выставкасын ачма, бизин Ватанда арагъа салынып къаралгъан ва оьр даражагъа лайыкълы деп токъташдырылгъан суратларын Союздан тышгъа йиберме, халкъара форумларда ортакъчылыкъ этме толу ихтияр бериле. Булай алгъанда, шо яш художник учун уллу имканлыкълар ачылгъанлыкъ болуп токътай.

Биз Абдулла булан атасыны устахасында ёлугъуп лакъыр этдик. Къышлыкъ экзамен сессиядан сонг ол каникуллагъа гелген гюнлери эди. Яш художникни школада, училищеде, институтда этген суратларына къарап чыкъгъанда, ол оьсювню ёлунда экени мунаман деп гёрюнюп къала. **«Гечеги Таргъу тав», «Къазанышда къыш», «Къакъашураны тангы»** деген ва олай оьзге суратлар уста къол булан этилгенин эс этмей болмайсан. Бу суратланы атлары да айтып турагъаны йимик, Абдулла ана тавланы, анадаш тюзлени, ата юртланы айтып битмесдей арив табиатына къарап тоюп болмай.

Гележекдеги муратларыны гьакъында сорагъанда, яш художник, саламатлыгъын сакълап, абурлу-сабурлу кюйде жавап къайтарды:

— Оьзюм этген суратланы бирисине де рази тюгюлмен. Гьали де магъа кёп зат етишмей, кёп затгъа уьйренме, кёп затгъа тюшюнме герекмен. Охуп битгенде, Магьачкъалагъа къайтып, театрда ишлеме хыялым бар.

Атасыны устаханасында Абдулла булан сурат этивню кимге буса да оьзлюгюнден ачылып къалмайгъан сырларыны гьакъында гьакъ юрекден лакъыр эте туруп, ону ачыкъ юзюне, гьакъыллы гёзлерине, алтын къолларына тергев беремен ва бир замангъы алты йыллыкъ чагъын, аквариумдагъы чабакъланы суратын этеген вакътисин гёз алгъа гелтиремен.

Алдынгъылар айтагъан кюйде, бу йыл—йылкъы йыл. Абдулла оьз насибини акъ атын оьзю аркъан ташлап тутгъан, акъ ат минип атлангъан. «Ат туягъын тай басар» дегенлей, ол яшавда атасыны ёлун танглагъан. Ону атасы буса хыйлы йыллар Къумукъ театрда юрюлеген спектакллени декорацияларын уьстюнлю кюйде онгарып тургъан, дагъыстан инчесаниятын оьсдюрювге шайлы къошум этген ва энниден сонгда этежегине шеклик тувдурмайгъан художник — Наби Бамматов. Шо гьакъда эсгерегенибиз де негьакъ тюгюл. Ата да, бала да

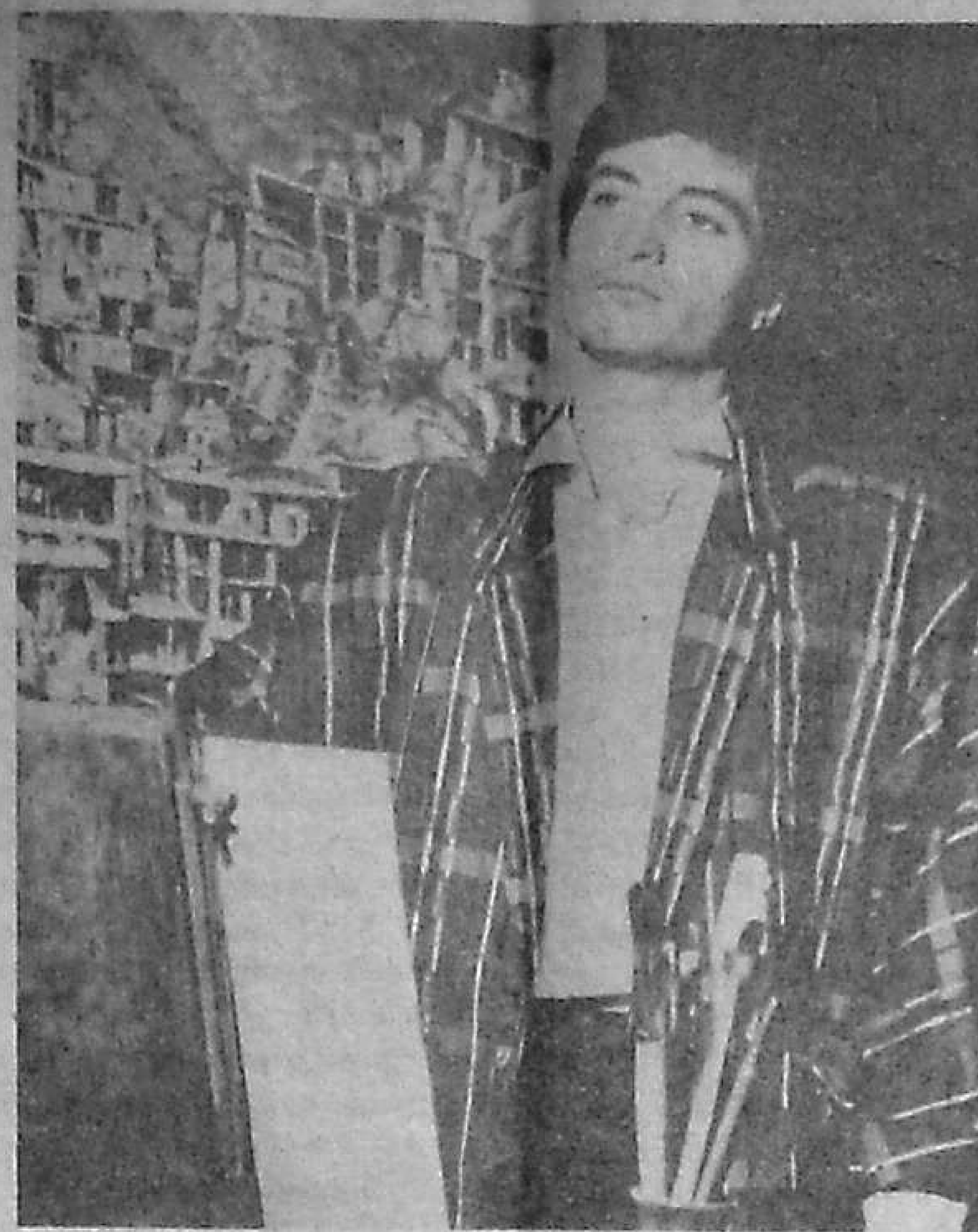

КГБ-де ёлугъув

Янгыртып къурувну, демократияны, аянлыкъны йылы ели Аманлыкъны пачалыкъ комитетине де етишген. Ону ёлбашчы къуллукъчулары гьали халкъ булан чакъда-чакъда ёлугъувлар оьтгере, оьзлени иши гьакъында гьисап бере.

Алдагъы гюнлерде ДАССР-ни Министрлер Советини информация центрыны ва Дагъыстанны Журналистлерини союзуну хас планына гёре КГБ-ни ёлбашчылары булан ёлугъув оьтгерилди. Информация центрны ёлбашчысы журналист Феликс Аванесович Астратьянц эсгерген кюйде, бу йыл центрны ва Журналистлени союзуну планына гёре республиканы партия, совет къурумларында ишлейген, тюрлю-тюрлю министерликлени ёлбашчылары булан он эки ёлугъув ва дёрт брифинг оьтгермек гёз алгъа тутулгъан.

КГБ-де оьтгерилген бу ёлугъувда ону председатели генерал-майор Виктор Фёдорович Мошков, заместителлери полковниклер Къази Халиевич Магьамматов, Жарулла Къадиевич Къадиев, Абдуллатип Межитович Сайпуллаев, Гьажи Муратович Абдуллаев, бёлюклени ёлбашчылары ортакъчылыкъ этди.

— Гертилей де, — деди Виктор Фёдорович Мошков, — КПСС-ни ЦК-сыны 1985-нчи йыл апрель Пленумундан сонг бизин яшавубузну бары да яндан демократлашдырывда уллу алышынывлар бола бара. Бугюнлерде оьзюню ишин тамамлагъан февраль Пленум да шону яхшы исбат эте. Шо, озокъ да, болмаса болмайгъан бек пайдалы иш. Бизин гьукуматны тыш пачалыкълар булангъы аралыкълары алда бир де болмайгъандай генглешген. Олар булан ачыкъ ва ювукъ аралыкълар юрюлмеге башлагъан.

Амма гьали де бизге тышдан къойнунда «къара билев ташы» булан «къонакълай» гелегенлер ёкъ тюгюл. Алда бизге гелеген шо «къонакълар» бутларына «эшек туякълар» гийип чыгъа эди буса, гьали, бизде болуп турагъан енгилликлерден пайдаланып, эркинине поездлер, самолётлар булан чыгъа. Бирдагъы яндан, империалист гьукуматлар оьзлени бизин гьукуматны кюрчюлерин бузмакъгъа бакъдырылгъан намарт ойларын, планларын яшавгъа чыгъармакъ учун айырагъан маяларын дагъыдан-дагъы артдыргъан. «Эркинлик», «Ньюсик», «Американы тавушу» деген ва оьзге капиталист пачалыкъланы радиостанциялары бугьтан, яла ябывчу берилишлерин узата. Олар бизин КГБ-ни иш юрю-

нече диверсант арагъа чыгъарылгъан. Шо чакъырылмагъан къонакълар, аслу гьалда, республикадагъы политика гьалны, ону экономика гючюн, пачалыкъны сырларын билмеге, военный объектлени гьакъындагъы маълуматланы жыймагъа, бизин дав болуп йиберсе, нечик гьазирлигибиз барлыкъны билмеге къаст эте. КГБ-ни къуллукъчулары шолайлагъа къаршы къаныгъывлу кюйде ябушув юрюте. Сонг да биз уллу оьлчевлердеги уруланы уьстюн ачывда ДАССР-ни МВД-си булан бирге иш гёребиз. Гьасили, комитетни лапда аслу иши Совет гьукуматны конституция кюрчюлерини аманлыгъын сакъламакъ.

В. Ф. Мошков эсгерген кюйде, комитетни къуллукъчулары, оьзгелерден айры болуп, яшавда гьеч бир енгилликлерден пайдаланмай. КГБ-де ишлейген 40 адам уьягьлюлери де булан биревлени уьйлеринде квартир тутуп тура, ашамлыкъ малланы да бары да халкъ алагъан тюкенлерден ала. Амма олар, сутканы геч, тез заманы деп айтмай, Ватанына гьалал къуллукъ эте туруп, даим ишге байланып турма герекли адамлар.

Ёлугъувну вакътисинде КГБ-ни председатели В. М. Мошковгъа журналистлер кёп соравлар берди. Председатель шолагъа тындырыкълы кюйде жавап бермеге къаст этди.

— КГБ-де ишлейген кадрланы, оланы танглавну гьакъында не айтма боласыз?

— Бизге ишге аслу гьалда, армияда къуллукъ этип къайтгъан, гьакъыл яндан да, къуват яндан да чыныкъгъан уланлар алына. Оланы биз бир йылны узагъында тындырыкълы кюйде сынап къарайбыз, тергев этебиз. Бизде ишине бек тюшюнеген, партия, халкъ инангъан къуллукъну къаны-жаны булан дегенлей, намуслу кюйде кютеген адамлар загьмат тёге. Амма чекистни оьр атын ер этегенлер де ёлугъа. Масала, гетген йыл шолай экевню — бир прапорщикни ва бир сержантны такъсырлап, ишден тайдырмагъа тюшдю. Оланы иши судгъа берилген. Дагъы да беш къуллукъчубуз, низамны бузгъан саялы, жавапгъа

герген документлердеги ва материаллардагъы маълуматланы бермеге гьазирбиз. Шо маълуматланы жыймакъ, алмакъ учун хас комиссия да къурулгъан.

—Бизин республикада халкъ гьаракатыны неформаллар деп айтагъан комитетлери къурулгъан. Шоланы гьакъында не айтмагъа боласыз?

— Олар, гьалиге бизге белгили болгъаны йимик, янгыртып къурувгъа кёмек этмек, ону чалтлашдырмакъ учун чалышалар, оланы гьаракатында совет законлагъа, Конституциягъа къаршы чыгъывлар ёкъ. Масала, къумукъланы «Тенглик» деген гьаракатыны ёлбашчылары бизин комитетде ёлугъув оьтгерди. Оланы да, бизин де арабызда пайдалы лакъыр болду. Дагъыстанны халкъларыны арасындагъы дослукъ сыналгъан ва о къатты. Тек бир-бир миллетлеге бакъгъан якъда къыйыкъсытывлагъа ёл берилген гезиклер болгъанлыгъын да эсгермекни тийишли гёремен.

— Республикада коррупция бар, уручу, талавурчу ёлгъа тюшген ва шо ёлда жинаятчы ишлер этеген тайпаланы оьрдеги, гьатта партия, совет къурумларда ишлейген бир-бир адамлар булан аралыгъы бар деп айтмагъа болабызмы?

— Болабыз. Шолайланы белгили болгъанларын тындырыкълы кюйде терген де турабыз.

— Азербайжандагъы къыставуллу гюнлерде Дербентде де талавурлар, оьлтюрювлер болгъан деген хабар тюзмю?

— Шо тюз тюгюл. Шолай зат Дербентде болмады. Амма миллет бирлигин якълап жыйынлар оьтгерилди.

— Бир-бир жыйынларда партияны обкомуну алдынгъы экинчи секретары В. А. Коробейников урушбат ала болгъан деп айтылагъан сёзлени кюрчюсю бармы?

— *Шолар гьеч бир далилсиз сёзлер.*

— Магьачкъаладагъы политехнический институтну алдынгъы дарс беривчюсю Мейлановну гьакъында Сиз не айтма боласыз?

— Ол, Совет гьукуматгъа къаршы пропаганда юрютгени саялы, бир нече йыллар ал-

— Айтагъанны - гёрсетгенни булай тез алагъан, гьар этеген суратына юрегини бир [illegible] адамлар кёп болмай. Абдулла училищеде шо агъындан оьзюню группасындагъы охувчулагъа герти уьлгю гёрсете эди. Гьали буса Москвадагъы институтда бек яхшы охуй. Гележеги бар улан экени алданокъ да ачыкъ кюйде гёрюндю!

Озокъда, училищени битген сонг Абдулла Москвадагъы шо институтгъа гьазир тюшмеген. Бир алда элни алдында эр намусун кютген. Ол асгер къуллугъун кютеген эки йылны шо фестивалларда оьр даражада къыйматлангъан. Мисал учун, гетген йыл РСФСР-ни эв [illegible] ластларыны яш художниклери этеген суратланы фестивалында Абдулла Бамматовну «Алатолпан» деген сураты гёрмекли ер тутгъан. Ол бу йыл оьтгерилежек «Совет Къыбла» деген фестивальда ортакъчылыкъ этмек учун да гьазирленип тура.

Гёресиз, къылыгъын да тас этмес, къылгъа да сюрюнмес бу къумукъ уланны гележекге гёз алгъа тутгъан хыяллары хыйлы, умутлары уллу. Абдулла учун биринчи стипендиат болмагъыны нечик уллу маънасы бар экенин [illegible] йыллар Къумукъ театрда юрюлеген спектакллени декорация [illegible] рын тургъан, дагъыстан инчесаниятын оьсдюрювге шайлы къошум этген ва энниден сонг да этежегине шеклик тувдурмайгъан художник — Наби Бамматов. Шо гьакъда эсгерегенибиз де негьакъ тюгюл. Ата да, бала да яратывчулукъну шагьра ёлуну агъына тюшген, оланы сурат этивге бакъгъан якъдагъы пагьмусу баргъан сайын ачыла бара. Бизге буса оьзлер кёп сююп танглагъан шо сыйлы вa авур ёлда олагъа дагъы да яхшы оьрлюклеге етишмекни ёрамакъ къала.

А. ЖАЧАЕВ.

Суратларда: Абдулла Бамматов атасыны устаханасында; ол этеген суратлар: «Къазанышда къыш»; саламат къызы портрети.

[illegible] рылгъан намарт ойларын, планларын яшавгъа чыгъармакъ учун айырагъан маяларын дагъыдан-дагъы артдыргъан. «Эркинлик», «Ньюсик», «Американы тавушу» деген ва оьзге капиталист пачалыкъланы радиостанциялары бугьтан, яла ябывчу берилишлерин узата. Олар бизин КГБ-ни иш юрютювчю пайдаларын билмеге къаст эте.

В. Ф. Мошков КГБ-ни къуллукъчулары оьзлени ишинде совет адамлар булангъы тыгъыс байлавлугъуна аркъа таяйгъанлыкъны айрыча эсгерди. Комитетни жаваплы къуллукъчулары, халкъны алдына чыгъып, лакъырлашывлар оьтгере. Гетген йыл 2500 ёлугъув оьтгерген. Шо ёлугъувлар комитетни алдында токътагъан борчланы кютмеге, ватанына намарт болгъанланы, питнечиликлени гьазирлейгенлени, пачалыкъны яшыртгъын сырларын ачагъанлагъа къаршы турмагъа яхшы кёмек эте.

Янгыз гетген йыл Дагъыстангъа гелген ва оьзлени гьаракаты бизге зарал гелтирмек учун бакъдырылгъан 2000-ге ювукъ тыш уьлкели «къонакъ» белгили болгъан. Бир булан дегенлей, намуслу кюйде кютеген адамлар загьмат тёге. Амма чекистни оьр атын ер этегенлер де ёлугъа. Масала, гетген йыл шолай экевню — бир прапорщикни ва бир сержантны такъсырлап, ишден тайдырмагъа тюшдю. Оланы иши судгъа берилген. Дагъы да беш къуллукъчубуз, низамны бузгъан саялы, жавапгъа тартылды.

— Рэкетлеге къаршы ябушувда КГБ-ни къуллукъчулары ортакъчылыкъ этеми?

— Эте. Бу масъалада биз МВД-ни къуллукъчулары булан бирге иш гёребиз. Шо гьакъда КГБ-ни ва МВД-ни бирликдеги буйругъу бар. Бизин къастыбыз булан «Росторгодеждада», «Каспрыбада» ва бир нече оьзге идараларда уллу оьлчевдеги уруланы уьстю ачылды.

— Биз англайгъан кюйде, КГБ-ни архивлеринде 1937-нчи ва ондан сонггъу йылларда репрессиягъа тюшгенлени гьакъында кёп маълуматлар булангъы документлер, материаллар сакълана. Гьали шоланы арагъа чыгъармагъа ярамаймы?

— Шо гьакъда бизге сорав булан бакъгъан гишини биз эс[illegible] чюсю бармы?

— Шолар гьеч бир далилсиз сёзлер.

— Магьачкъaладагъы политехнический институтну алдыгъы дарс беривчюсю Мейлановну гьакъында Сиз не айтма боласыз?

— Ол, Совет гьукуматгъа къаршы пропаганда юрютгени саялы, бир нече йыллар алдын, РСФСР-ни УК-сыны 70-нчи статьясы булан, 7 йылгъа туснакъ этилген эди. Гьали шо статья гючден тайгъан. Шо саялы да Мейланов да эркин этилинген.

Гиччи иш болсун, уллу иш болсун, терс иш этилип тургъанны гёргенде, адамлар: «КГБ къайда къарай!» — деп, чекистлени уьстюне намус сала. Шо, озокъда, бир янындан, бизин учун уллу оьктемлик, бирдагъы яндан, бизин комитетни къуллукъчуларыны оьзлеге хас борчлары барны унутмагъа тюшмей. Шо борчлар буса бизин барыбызны да аманлыгъыбызны болдурувгъа бакъдырылгъан.

Д. АЛКЪЫЛЫЧЕВ.

Шарип АЛЬБЕРИЕВ

ТУВГЪАН ЭЛИМ

Тав элиме сююwюм
Тавлар-ташлар чакъы бар.
Душманлар тюртюшген гюн
Тюп болмайгъан халкъым бар.

Тизин басып тавланы
Тизилишген тав юртлар.
Безендире бавланы
Алма булан гьармутлар.

Тавланы кирин чайып,
Дувлап агъа оьзенлер
Бавда айдай иржайып,
Юзюм гесе гёзеллер.

Гемелер денгиз гезеп
Тор тарталар балыкъгъа
Солакъны ГЭС-лер безеп,
Юртлар къана ярыкъгъа.

Вышкаланы аявлап
Башын оьбе булутлар.
Чыгъарыла къара нап,
Кёмюрге де умут бар.

Гёк отлавда шам маллар
Гьаран сюйрей къуйругъун.
Къочакъ къойчу уланлар
Кюте элни буйругъун.

Машин керванлар юрюй.
Юклеп къой юн хараллар.
Халкъ учун юрт тюкен уьй
Тыгъылып толгъан маллар.

Бежеклерде чал будай
Берген ломай гелим бар.
Душман да сукъланардай,
Муна шулай элим бар!

ЗАГЬМАТЫ БУЛАН АБУРЛУ

Унайзат Умарова Къакъашурадагъы (Ленин район) 7 номерли буфетде загьмат тёгегени кёп йыллар бола. Буфетге гелген адамны ол илиякълы иржайыву булан, татли сёзю булан къаршылайгъаны учун, юртда ким де огъар абур-сый эте, макътав сёзлер айта. «Нече де илиякълы адам да бар, къуллугъунг болмаса да ону янына гирмей оьтме болмайсан», дей бола къакъашуралылар Унайзатны гьакъында.

Унайзат ишлейген буфет айдан-ай, йылдан-йыл планлы тапшурувларын толтура геле. Буфетде даим исси аш, милли ашланы тюрлю-тюрлюлери бола. Буфетни айлыкъ планы 5 минг манат буса, шо гьар айда 6 минг манат болуп толтурула.

И. РАГЬИМОВА.

Редактор
С. Н. ВАЛИЮЛЛАЕВ.

ТВ

СОНГУГЮН, 17 ФЕВРАЛЬ

I ПРОГРАММА

6.30 120 минут. 8.30 Мамам, папам ва мен. 9.00 Йылны вакътилери. Февраль ай. 10.00 «Америка провинция». Уьч серияды телевизионный документли фильм. 1-нчи сериясы. — «Джон Кристал». 10.35 Бизин заманлы тиштайла. 12.10 Уьстюнлюкню 45 йыллыгъына. Беш серияды телевизионный чебер фильм. «Заман бизин танглагъан». 4-нчю сериясы. «Беларусьфильм». 13.20 Тамаша гьайранлыкълар. 14.20 Леонид Быковну роллары ва фильмлери. «Къоян». Чебер фильм. «Ленфильм». 15.40 Халкъ яратывчулугъуну «Снежная» деген VIII Халкъара фестивалыны телевизионный программасы. 16.15 Партияны гьакъындагъы пикрулар. 17.15 «Гиччи фантазиялар». 18.00 Халкъара панорама. 18.45 «Парнасгъа канзи». 19.00 Майамиде профессионал футболну фестивалы. Американы бары да белгили футболистлери ойнай. 21.00 Заман. Янгылыкъланы телевизионный къуллугъу. 21.30 «Телескоп». 21.45 КВН—90: Командаланы Днепропетровскидеги Бютюнсоюз фестивалы. 00.15 Гюнню сеси. 00.30 «А» программа.

ГЕЧЕГИ ТЕЛЕВИДЕНИЕ

02.00 «Таза ингилисче оьлтюрюв». Телевизионный чебер фильм. 1-нчи ва 2-нчи сериялары. «Мосфильм». 04.40 Эстрада программа.

II ПРОГРАММА

8.00 Эртенги гимнастика. 8.15 Телевизионный документли фильмлер. 8.55 Ашхабатдан берилиш. 9.20 «Яшасын, Франция. Яда руслар Парижде». 10.05 «Къарт сигьручуну хатасы». Э. Гофманны ёмагъына гёре салынгъан телевизионный чебер фильм. ГДР. 11.20 Пятигорскиден берилиш. 11.50 Союз республикаланы кинопублицистикасы. «Заманны уьчюнчю тюсю» деген телевизионный документли фильм. Чернобыльдеги экология гьалны гьакъында. 13.00 «Юрмала — 90». Эстраданы яш йыравларыны V Бютюнсоюз конкурсу. Ташкентден берилиш. 13.40 Мультфильм. 14.00 Рус тил. 14.30 «Совет Россия» деген гёрсетив канал. 17.00 Фильм-концерт. СССР-ни халкъ артисткасы балерина Н. М. Дудинцеваны яратывчулукъ ёлу гьакъында. 18.05 «Индиягъа барагъан эки билет». Мультфильм. 18.25 Коллаж. 18.30 Заман. Янгылыкъланы телевизионный къуллугъу. 19.00 Ёлларда юрюшню аманлыгъы учун. 19.05 «...Мени бары да яшларым арив» деген документли фильм. 19.15 «П» белгини тюбюнде» 1-нчи бёлюгю. 20.00 «Гечегиз яхшы болсун, гиччипавлар!» «Дачагъа от тюшген». 20.15 «П» белгини тюбюнде». 2-нчи ва 3-нчю бёлюклери. 22.45 Конькилер булан сыргъалав. Дюнья чемпионаты. Эргишилер. Австриядан берилиш.

ГЕЧЕГИ СЕАНС

23.45 «Гертилей ва масхарагъа». Киноконцерт. 00.35 Чебер фильмлер. «Швед тилни нечик уьйренме герек» (Чехословакия); «Олай нечик бола, доктор?» (ГДР).

КЪАТТЫГЮН, 18 ФЕВРАЛЬ

I ПРОГРАММА

8.00 Бары да халкъ учунгъу спорт. 8.15 Ритмикалы гимнастика. 8.45 «Спортлотону» тиражы. 9.00 «Эртен тез». Яшлар учунгъу берилиш. 10.00 Ватанына къуллукъ этивде. 11.00 Эртенги шатлыкъ программа. 11.30 «Дюньяны айланасында». Альманах. 12.30 Савлукъ. 13.15 Уьстюнлюкню 45 йыллыгъына. «Заман бизин танглагъан». 5-нчи сериясы. 14.20 Бары да халкъ учунгъу педагогика. 15.20 Поэзияны минутлары. 15.25 Юртлуланы ишлери. Панорама. 16.40 Айтывланы ва ёмакъланы дюньясында. «Мио, мени миом» деген чебер фильм. М. Горькийни атындагъы киностудия. «Нордикс Тонефильм Инт» (Швеция).

КЪАТТЫГЮНГЮ КИНОЗАЛ

19.00 Мультфильм. «Документли фильм. 19.45 «Квартира». Телевизионный чебер фильм. «Таджикфильм». (Биринчилей). 21.00 «7 гюн». 22.00 Къаттыгюнгю къылыкъ насигьатлар. 22.15 Башлап гёрсетилеген документли фильмлер: «Кисловодск. «Руслар Баден-Баденде».

II ПРОГРАММА

8.00 Зарядкагъа тизилигиз! 8.15 Документли фильмлер: «Байрам-Али», «Йыракъ Гюнтувуш» радиожурналы. 8.40 «Алтын». Чебер фильм. «Мосфильм». 10.15 «Дагъы ёкъ». Грозный шагьардагъы экология гьалны гьакъында. 10.40 Н. В. Гогольну асарларын экранлашдырыв. «Ревизор». «Мосфильм». 12.55 Коллаж. 13.00 «Биз оьзюнде яшайгъан дюнья». Режиссёр Д. Лукьяновну фильмлери. «Шагьарлылар — юртлулар». Телевизионный документли фильм. 14.00 Коньки сыргъалав спорт. Дюньяны чемпионаты. Эргишилер. Австриядан берилиш. 14.30 «Совет Россия» деген гёрсетив канал. 17.00 «Планета». Халкъара программа. 18.00 Хоккей. СССР-ни чемпионаты «Химик» — «Динамо» (Рига). Воскресенскиден берилиш. 20.00 «Гечегиз яхшы болсун, гиччипавлар!» 20.15 Коньки сыргъалав спорт. Дюньяны чемпионаты. Эргишилер. Австриядан берилиш. 21.00 «7 гюн». 22.00 «Къатыны булангъы бойдакъ». Чебер фильм. М. Горькийни атындагъы киностудия. (Биринчилей).

ИТНИГЮН, 19 ФЕВРАЛЬ

I ПРОГРАММА

8.35 «Эсги хаба». «Индиягъа барагъан эки билет» деген мультфильмлер. 9.10 «Гирме ярамай» деген документли фильм. 9.30 «Квартира». Телевизионный чебер фильм. 16.55 «Бенефис» шоу-группаны концерти. 18.05 «Дагъыстан» деген программа. 18.30 Заман. Янгылыкъланы телевизионный къуллугъу. 19.00 Гьакимлик Советлеге берилсин. 19.30 Мультфильм, 19.40 М. Ж. Мольер — «Тартюф». А. П. Чеховну атындагъы Москва чебер академия театрыны фильми-спектакли. 21.00 Заман. Янгылыкъланы телевизионный къуллугъу. 21.30 Агьамиятлы баянлыкълыкъ. 21.40 «Тартюф» «Тартюф» деген фильмни-спектаклни давам этиливю. 22.45 Рус операны усталары. «Иван Петровну яшаву ва роллары». 23.55 Янгылыкъланы телевизионный къуллугъу.

II ПРОГРАММА

8.00 Эртенги гимнастика. 8.15 «Бир гезик». Илму-англатыв фильм. 8.35, 9.35 Физика. 10-нчу класс. 9.05 Итальян тил. 10.05 Рус тил. 10.35, 11.35 Астрономия. 11-нчи класс. Гюнеш. 11.05 «Шакарим» деген илму-англатыв фильм. Биринчилей. 12.05 Такрарлав телефильм. 11-нчи сериясы — «Гёзлев». 16.00 «Гёзге гёрюнеген затлары булангъы бав» деген чебер фильм. 17.20 Яшлар учун (ингилис тилдеги дарс булан бирге). 18.25 Коллаж. 18.30 Заман. Янгылыкъланы телевизионный къуллугъу. 19.00 СССР-ни Оьр Советини сессиясында. Перерывинде (20.00) — «Гечегиз яхшы болсун, гиччипавлар». 21.15 Армрестлинг. Москва —90. 21.35 «Ишни пайдасына». Телевизионный документли фильм. 22.00 «Иллюзион». «Зор уллу рагьатландырывчу». «Межрабпомфильм».

РАДИО

СОНГУГЮН, 17 ФЕВРАЛЬ

7.15 «Тангчолпан». 17.00 — 18.00 «Агитцентрны ярыкълары». Концерт.

КЪАТТЫГЮН, 18 ФЕВРАЛЬ

11.30 Яшлар учунгъу радиожурнал. 17.00 — 18.00 Концерт — ял алыв.

ИТНИГЮН, 19 ФЕВРАЛЬ

7.15 «Танг яхшы болсун». Концерт. 17.00 Янгы хабарлар. 17.20 «Есиликни гьиси». Экономика илмуланы кандидаты Гь. Гебековну лакъырлашыву. 17.35 — 18.00 Яш йыравланы концерти.

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:
367007, Магьачкъала, Комсомол проспекти, 61.

ТЕЛЕФОН НОМЕРЛЕРИ: редакторну заместителини — 7-24-96, жаваплы секретаргъа ва партия бёлюгюне — 7-28-76, юрт хозяйство бёлюгюне — 7-23-72, кагъызлар ва информация бёлюгюне — 7-28-85, культура ва промышленность бёлюклерине — 7-22-81, издательствогъа — 7-51-92, бухгалтериягъа — 7-30-94.

Газета отпечатана офсетным способом в типографии издательства Дагестанского обкома КПСС, (Комсомольский проспект, 61).